

MIRA KOLAR

**SENJSKA TRGOVAČKO-OBRTNIČKA KOMORA
1875. – 1924.
I. dio (1875. –1890.)**

Mira Kolar
Draškovićeva 23
HR 10000 Zagreb

UDK: 334.78(497.5 Senj)"1875/1924"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2001-03-20

U prilogu autorica iznosi problematiku Trgovačko obrtničke komore u Senju, koja je zadnja komora osnovana na području Hrvatske i Slavonije za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije (1875.). Njezino je djelovanje izvanredno važno za Hrvatsko primorje, jer je nastala u Senju, koji je 1872. pripojen Banskoj Hrvatskoj i bio je središte Podvelebita, ali je većina područja Komore do 1881. pripadala Otočkoj pukovnici. Stoga su se ovdje ranije nego drugdje pokazali problemi koji su nastali zbog različitog razvitka vojne i građanske Hrvatske, a bili su povećani zato što je Senj sedamdesetih godina zbog prelaska brodarstva s jedrenjaštva na parobrodarstvo zapao u tešku krizu. Ovo je prvi dio rada o Komori, koja je djelovala do 1924. godine, a u njemu se obrađuje razdoblje od osnutka Komore do velike izložbe u Zagrebu 1891. godine.

Trgovačko-obrtnička komora u Senju djelovala je od 1875. pa do 1924. godine. Tijekom tih pola stoljeća ona je prošla kroz više etapa, a snažno je utjecala na pokušaj da se reorganizira gospodarstvo senjskog područja i Ličko-krbavske, odnosno Modruško-riječke županije. Ova područja odlikovala su se velikom međusobnom raznolikošću, pa i na gospodarskom polju, te se sve to odrazilo u radu ove komore, koja se dugo osnivala; radila s poteškoćama, ali koja je imala i uspjeha u radu, i koja se najglasnije čula kada se borila za željezničku prugu. Kako je Senj proživljavao tešku krizu prelaskom brodarstva s jedrenjaka na parobrode, ali i zbog neizgradnje senjske željeznice, bilo je vrlo važno da se Komora smjesti u Senju, jer su polovicu njezinih članova birali senjski trgovci i

obrtnici, pa je njihovo djelovanje bilo značajno ne samo za preživljavanje Senja u teškim vremenima nego i pokušaj uključivanja bivših krajišnika u trgovački i obrtnički život Hrvatskog primorja.

1. Osnutak trgovačko-obrtničke komore 1876. godine

Senjska trgovačko-obrtnička komora trebala je biti osnovana na osnovu Zak. čl. 8/1868. i Zakona od 5. travnja 1869., koji se odnose na osnivanje trgovačkih i obrtničkih komora u Vojnoj granici.¹ Te su komore trebale biti osnovane u vojnom Sisku i u Senju, a njihov je cilj bilo zastupanje trgovine i obrta na području Vojne granice, s time da je Senj zbog luke izabran za smještaj južnih pukovnija, a Sisak je bio glavna krajiška luka na rijeci Savi. Računalo se da će te dvije trgovačko-obrtničke komore surađivati, a obje su osnovane na području vojnih krajina, te uočavamo da su na neki način trebale djelovati na samostalnom razvoju krajiškog područja, a u povezivanju Podunavlja sa Sredozemljem, tj. da su trebale imati isti cilj kao i krajiška željeznica. Međutim, Komora osnovana u vojnom Sisku radi vrlo uspješno već 1869., a senjska je počela s radom šest godina kasnije. Senjani su bili ljuti na vojničku upravu koja im od 1776., kada su potpali pod Otočku pukovnicu, nije donijela veliku dobrobit na gospodarskom planu, pa nisu htjeli 1868. izabrati osnivački odbor Komore niti su htjeli zamoliti pukovnika Lavoslava Došena za njezin osnutak. Senjani su sebe držali slobodnim građanima, a vojno zapovjedništvo odnosilo se prema njima kao prema građanima vojnog komuniteta. Iako nisu uživali krajiške zemlje, oni su bili podložni krajiškim zakonima, a gradska autonomija bila im je ograničena. U vrijeme donošenja Zakona o osnutku komore Senjom je upravljao kraljev povjerenik Ferdinand Rosenzweig, a od 1869. do 1872. povjerenik Wilhelm pl. Zambonia, koji je 2. travnja 1872. predao upravu Josipu pl. Jovanoviću na temelju proglašenja cara Franje Josipa od 8. listopada 1871. kojim je Senj proglašen slobodnom kraljevskim i lučkim gradom. Međutim, odugovlačenje vojne uprave da posve prepusti upravu grada građanima Senja i sukobi koji su nastali u tom prijelazu, utjecali su i na odlaganje osnivanja senjske Trgovačko-obrtničke komore. To se vidi i iz činjenice da 1873. gradom opet upravlja vladin povjerenik Maixner. U međuvremenu je izgubljeno dragocjenih šest godina. To je vrijeme kada propada jedrenjaštvo, kada Rijeka dobiva željeznicu, a povezana je željeznicom "Južnih željeznica" i s Trstom, i ima i svoju posebnu gospodarsku komoru. Hrvatsko primorje nema ništa od toga. Osobito se zaoštrilo pitanje teritorija Komore: Primorci su htjeli komoru koja bi

¹ Gesetz vom 5. April 1869, betreffend die Erichung von Handels- und Gewerbekammern in der K. u. k. Militär-Graenze.

djelovala samo na području Primorja, a vlasti su zamislile komoru koja je trebala obuhvatiti čitavo područje do Karlovca, te bi, dakle, trebala zastupati interese i Primoraca, i Gorana, i Ličana, koji nisu bili isti.² Senjski trgovci i obrtnici isprva nisu bili spremni ni voljni skrbiti za gospodarske probleme Vojne granice, a u međuvremenu su Rijeka i Trst, imajući autonomiju u rješavanju gospodarskih pitanja, otišli znatno naprijed. Ipak, na prijedlog gradonačelnika Jovanovića izabran je 3. svibnja 1872. osnivački odbor Komore u koji su ušli od nutarnjih članova Vinko (Vinzenc) pl. Vranyczany, Ive Bontić, Izidor Vuić, Frane Vrhovac, Jerman (Armin) Baracz, Josip Venzel, trgovac Vinko Krišković, a od vanjskih sušački veletrgovac Ante Polić,³ Vinko Cikota, Ante Matković, T. Pekić, Vlahović, Jozo Tausani i Hubert Luster.⁴ Kada su Senjani u kolovozu 1872. Hrvatskom saboru podnijeli molbu za osnivanje Komore, tada su neki – pa i zastupnik Marijan Derenčin – držali da je Bakar prikladniji za središte komore zbog svojih gospodarskih mogućnosti i položaja. Pitanje treba li izabrati Senj ili Bakar za sjedište Trgovačko-obrtničke komore, potezalo se tri godine, pa iako je glavni britanski konzul za Ugarsku T. C. Hill, 1873. godine imenovan za potkonzula sa sjedištem u Senju s ovlaštenjima za cijelo Hrvatsko primorje, ipak Senj vodi bitku protiv snažnih protivnika.⁵ U Hrvatskom saboru razvila se je na poticaj Marijana Derenčina 13. siječnja 1875. burna diskusija o izboru Senja ili Bakra za sjedište Komore, s naglaskom na njihovim gospodarskim prednostima.⁶ Senjani su ipak uspjeli izborili da sjedište Komore bude smješteno u njihovu gradu. Izbori za unutarnje članove obavljani su 4. travnja 1875. u prostorijama Hrvatske obrtničke zadruge u gradskoj vijećnici, ali mnogi Senjani nisu se slagali s time da Komora vodi brigu o krajiškom području, pa su apstinirali od izbora i nisu se htjeli kandidirati. Izbori su izazvali veliko nezadovoljstvo nekih Senjana koji su držali da ima mnogo trgovaca i obrtnika koji bi zbog svog ugleda trebali biti izabrani u Komoru, a ipak nisu izabrani, kao npr. Niko Dujmović, Jure Devčić, G. (Vinko) Biankini, Fran Miletić, Joso Giordano, J. Lokmer, L. (Vjekoslav) Zoff, T. Pekić, T. Barilli, J. Franceskini, J. (Gjorgje) Jakšić, te trgovački poslovođe N. Bronzini, V. Filičić, J. Trešnjov i dr. Napada se kandidiranje Jove Petrovića jer on već tri godine nije trgovac, kao i Rafaela Gržanića, koji vodi obrt svega tri mjeseca, izašavši iz vojske, te optužuju Gradsko satništvo kao obrtnu oblast koja je po Zak. član. 8. od 1872., tj. po novom Zakonu o obrtima, trebala

² *Primorac*, 5, 9. X. 1873. - Trgovačko-obrtnička komora za županiju riečku.

³ Ante Polić autor je razmišljanja "Primjeri čega nam treba?" (Senj 1884. Lusterova tiskara); "Čega nam treba?" (Bakar 1880.), a pisao je i o Ivanu Antunu barunu Vranyczany-Dobrinoviću (Sušak, 1878), te Anti Bakarčiću (Zagreb 1891).

⁴ A. GLAVIČIĆ, 1994, 224.

⁵ *Narodne novine*, 206, 9. IX. 1873.

⁶ M. DESPOT, 1965, 226-228.

voditi obrtno i trgovačko kazalo, uz navođenje poreza a, nije to učinila, pa je na području trgovine i obrta vladao velik nered. Izbori za Trgovačko-obrtničku komoru proglašavaju se nezakonitima jer svi kandidati nisu imali ni aktivno, a još manje pasivno izborno pravo.⁷ U trgovački odsjek Komore izabrani su: trgovac Izidor Vuić, koji je dobio 30 glasova, Ive Bontić i Ive Krajač s 29 glasova, Vinko Cikota s 27 glasova, Jovo Petrović s 25 glasova, Ante Bosnić s 23 glasa, Ive Barac i Rafe Krajač s 22 glasa, Ante Blažević s 20 glasova, Jozo Filičić i Frane Olivieri s 19 glasova, Lujo Rubelli i Ante Matković sa 17 glasova, te Ive Nepomuk Stanišić sa 16 glasova. Kockom je izabran Jerman (Armin) Barac s 22 glasa. U obrtni odsjek izabrani su Božo Pulić i Hubert Luster sa 44 glasa, Frane Vrhovac sa 43, Valentin Veljačić i Joso Hamersmidt sa 40 glasova, Ive Jurkotić i Ive Paganetto te Joso Tausani s 38 glasova, Lovre Bradil i Ivan Biankini s 36 glasova, Frane Verson i Pave Vrhovac s 35 glasova, Seevald Drag/utin Accurti/ s 34, Rafael Gržanić s 33, Polde Rupčić s 32 i Vinko Kvajo (Guaggio) s 27 glasa.⁸ Komora je konstituirana tako da je za predsjednika izabran Izidor Vuić, za potpredsjednike Rafael Gržanić iz obrtnog odsjeka i Armin Barac iz trgovačkog, dok je tajničke poslove Komore preuzeo Dragutin Accurti, čiji je otac Josip umro u travnju 1875.⁹ Međutim, mislim da su te pritužbe ipak utjecale na izmjenu strukture vijećnika, jer su na sjednici Trgovačko-obrtničke komore bili nazočni od trgovaca Ivan Bontić kao potpredsjednik, Josip Filipčić, Rafael Krajač, Ivan Mladineo, Franjo Olivieri, Ivan Nep. Stanišić i Ante Pavlović iz kotara Brinje, dok su od obrtnog odsjeka prisustvovali sjednici Franjo Vrhovac kao potpredsjednik, Lovro Bradil, Bolfe Crnković, Rafael Gržanić, Josip Hamersmidt, Vinko Kvajo, Hubert Luster, Ivan Paganetto, Vinko Radošević, Valentin Veljačić, Pave Vrhovac, te izvjestitelj Josip Gržanić, dok je zapisničar bio Stanko Maurović.¹⁰ Mislim da je odluku o smještaju Komorina centra u Senju ipak presudilo to što je promet u Senjskoj luci u samo jednoj godini od 1872. na 1873. opao za više od 10.000 bačava, odnosno po vrijednosti za 800.000 forinti. U 1875. godini u Senj je uplovilo svega 625 brodova i isplovilo 615, pri čemu je osobito opao uvoz, koji se u odnosu na 1869. smanjio za 600.000 forinti.¹¹ Ubrzano propadanje Senja nakon 1868., kada je Rijeka postala glavna mađarska izvozna i uvozna luka, bilo je nezaustavljivo i vrlo očito, jer Senj nije imao ništa čime bi se

⁷ *Radiša*, Senj, 15, 10. IV. 1875., str. 120. U rubrici "*Torbica*"; *Isto*, 17, 24. IV. 1875. - Još jednom o našoj komori.

⁸ *Radiša*, 16, 17. IV. 1875., str. 127.

⁹ *Radiša*, 15, 10. IV., str. 120. i 16, 17. IV. 1875., str. 128.

¹⁰ *Primorac*, Kraljevica, 60, 20. V. 1877., str. 3. - Zapisnik sjednice komore od 24. IV. 1877.

¹¹ M. VALENTIĆ, 1965, 88. G. 1872. uplovljava u senjsku luku 1450 brodova sa 78.523 bačava u vrijednosti 2,601.666 forinti, a 1873. samo 1.049 brodova sa 65.649 bačava, prometne vrijednosti 1,856.592 forinti. Vidi i M. RADETIĆ, 1875, 2-4.

suprotstavio Rijeci, kamo je počeo pritjecati ugarski kapital, privlačeći i male kapitale domaćih privrednika, koji su išli za trenutačnom koristi ne videći da će na dugu rutu biti gubitnici. Silni naponi Senjana da stvore Senjsku štedionicu i preko nje financiraju nabavu nekoliko parobroda u Prvom senjskom brogarskom društvu, bili su unaprijed osuđeni na propast zbog konkurencije Bakarskoga parobrodarskog društva i austrijskog Lloyda. Senj je na početku rada Trgovačko-obrtničke komore veliki gubitnik. Komora je izdala 1. listopada 1876. i Poslovnik trgovačko-obrtničke komore u Senju (Kraljevica 1877.), koji je potpisao predsjednik Komore Izidor Vuić, te privremeni tajnik Josip Gržanić i članovi trgovačkog i obrtničkog zbora Jerman Barac i Valentin Veljačić, ali taj poslovnik nisam uspjela pronaći.¹² Prema Poslovniku Komora je imala trgovački i obrtnički odjel. Grad Senj davao je 16 članova za trgovački, a 16 za obrtnički odjel, dakle ukupno 32 unutarnja člana. Sva ostala mjesta i gradovi davali su zajedno 16 članova za trgovački odjel i 16 za obrtnički, i to po dva člana za trgovački odjel i po dva za obrtnički davali su: 1. grad Bakar s kotarom; 2. kotari: vinodolski i grobničko-hreljinski; 3. kotari: delnički, čabarski i vrbovski; Jednog člana za trgovački odjel i po jednog za obrtnički birali su: 1. grad Karlobag, 2. kotari Dolnji Lapac i Udbina zajedno, 3. gračački kotar, 4. gospički kotar, 5. otočki kotar, 6. perušički kotar, 7. korenički kotar, 8. brinjski kotar, 9. mjesto Gospić; 10. mjesto Otočac.

Senjani su opravdali izbor svojeg mjesta za središte Komore i time što je prof. Mile Magdić objavio 1877. knjigu *Topografija i povijest grada Senja*, koja je trebala poslužiti kao vodič trgovcima i obrtnicima koji su dolazili u grad.¹³

Uhodavanje u rad i djelovanje jedne takve nove institucije na području koje je djelomično još bilo pod vojnom upravom i bez ikakvih iskustava, nije bilo lako. U Senju je za saborskog zastupnika izabran 1875. privrednik Đuro Crnadak.¹⁴ Kao narodnjak on nije našao suradnike u pravaškom Senju, iako je bio prijatelj Antuna Jakića, Dragutina Pusta i Samuela Weissa, koji su imali lijepih rezultata u trgovačkom, obrtničkom i bankarskom životu sjeverne Hrvatske. Njegov je interes bio usmjeren prema Zagrebu, a ne prema Senju. Stoga je već 1878. izabran za zastupnika Fran Folnegović, koji je uspješno lavirao između pravaša i obzoraša, ali se i on bavio više antimađarskom

¹² Poslovnik opisuje i citira M. DESPOT, 1965, 231, navodeći da se jedini primjerak nalazi u Sveučilišnoj i nacionalnoj biblioteci u Zagrebu. Moja potraga za Poslovnikom nije urodila plodom, i nisam uspjela dobiti podatke gdje se nalazi biblioteka Trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu, koja je postojala kao posebni knjižni fond sedamdesetih godina i u kojoj se Poslovnik nalazio pod sig. II, 475.

¹³ Vodič Mile Magdića objavljen je u Lusterovoj tiskari 1877.

¹⁴ Đuro Crnadak (Jasenovac, 20. II. 1820. – Zagreb, 1908). Bio je poznati zagrebački trgovac, dugogodišnji član zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, predsjednik društva "Merkur", a neko vrijeme i podnačelnik grada Zagreba.

kampanjom nego gospodarstvom, a iste su osobine resile i Antu Starčevića, izabranog u susjednoj Kraljevici. Odras zapostavljenosti gospodarskih pitanja u Hrvatskom primorju najbolje se vidi u kraljevičkom listu *Primorac*, koji je pod uredništvom N. Hajdića, a od 1874. Martina Polića, često pisao protiv Mažuranićeve vlade, a kada je 13. svibnja 1875. ban Ivan Mažuranić bio u Rijeci, od sedam članova Trgovačko-obrtne komore u Senju došla su na prijam samo tri, pa je ban odložio očekivani posjed Senju za neka druga vremena, a tadanji senjski gradonačelnik Pauković činio je sve da oteža prve dane Trgovačko-obrtničke komore, te je čak došlo do progona pravaša i zanemarivanja njihovih zahtjeva.¹⁵ Dakako da se sve to odrazilo u radu Komore, koja je imala malo novca za poslovanje i intervenciju.

Čak tri godine od početka rada Komora nema novaca za tiskanje svoga poslovnog izvještaja, a i senjski list *Radiša* – koji je objavljivao problematiku Senja – izlazi samo 1875., iako je Senj jako trebao jedan list takvog profila. Mimo Komore nekolicina bakarskih, kraljevičkih i riječkih privrednika, među kojima i G. Vranyczany, Ante Polić, Pavao Burgstaller, E. Cunrad, Nikola Crnković, Franjo Blaž, dr. Ivan Ružić, M. Brusić, dr. Marijan Derenčin i dr. Silvester, u vrijeme konstituiranja senjske Trgovačko-obrtničke komore podržavaju u Rijeci 25. travnja 1875. održavanje narodno-gospodarskoga kongresa, a po uzoru na istarske, slovenske i češke tabore.¹⁶ Takvo profiliranje potreba nekog kraja podržavao je i ban Ivan Mažuranić, koji je, uredivši upravu, sudstvo i prosvjetu – na što je po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi imao pravo – počeo osjećati ograničavanje prava Zemaljskoj vladi da se miješa u gospodarska pitanja, što se osobito osjetilo oko 1875., kada je bečka kriza – koja je počela 1873. – pogodila sve krajeve Austro-Ugarske Monarhije.

U Senju su još i 1885. vrijedili krajiški zakoni, pa se na neki način zadržavao poluvojnički institucijski sustav. Naime, komorski prirez ubirao se od trgovaca i obrtnika po carskoj odluci od 5. studenog 1857. po kojoj su trgovci i obrtnici plaćali porez prema opsegu posla i uposlenim pomoćnicima. Po tom zakonu najnižu obrtninu trebali su plaćati obrtnici koji rade sami ili s najviše dva pomoćnika. U gradovima takvi su plaćali 10 forinti i 50 novčića, a ako im je opseg posla veći i s više radne snage, 21 forintu i 60 novčića, odnosno 31 forintu i 80 novčića već pri upisnini. U negradskim općinama prirezi su bili i niži. Usprkos tomu trgovci i obrtnici s područja senjske Trgovačko-obrtne komore odupirali su se ubiranju komorskog prireza.¹⁷

¹⁵ *Radiša*, 16, 17. IV. 1875., 128. i 20, 15. V. 1875., 159.

¹⁶ *Radiša*, 16, 17. IV. 1875., 128. Tabor je održan i u Bakru 4. srpnja 1875. i na njemu je nazočan i Milan Makanec (*Primorac*, 52, 29. VI. 1875.).

¹⁷ *Obrtnik*, Zagreb, 15, 20. V. 1885., 120.

Krajnjim naporom uspjela je senjska Trgovačko-obrtnička komora objaviti *Glavno izvješće Trgovačko-obrtničke komore Senj za godinu 1876., 1877. i 1878.* (Senj 1880.) To izvješće ima 353 stranice, a izradio ga je Sebald Cihlar, koji je živio u Kraljevcu. U predgovoru je navedeno da Komora još uvijek prolazi kroz "porođajne muke", te da zbog nedostatka sredstava nisu uspjeli objaviti u tisku i izvještaj o obrtu i prometu, već samo o poljoprivrednoj proizvodnji i trgovini, tužeći se da je tek naredbom br. 12917 od 2. srpnja 1878. određeno da se radi izvješće. No za nas je ovaj izvještaj dragocjen, jer možemo vidjeti poljoprivredni urod po komorskim okružjima na području Komore, a osim toga možemo točno analizirati trgovački promet na cijelom području Komore, uočiti da su u stečaj otišli Primorska štedionica u Kraljevcu i prvo Brodarsko društvo u Senju.

Budući da zapisnici Komore nisu očuvani, a ne postoji ni list koji bi redovito pratio zbivanja u Komori, uspjela sam utvrditi datume i sadržaje nekih od tih sjednica. Na sjednici 24. IV. 1877. potvrđeni su izvještaji za veliku izložbu u Parizu 1878. povodom stogodišnjice Francuske revolucije. Austro-Ugarska Monarhija službeno nije htjela prisustvovati toj izložbi negodujući time što je tijekom te revolucije giljotinirana Marija Antoaneta, kćerka carice Marije Terezije.¹⁸ Na jesenskoj sjednici 25. listopada 1877. raspravljalo se na prijavu Obrtničke zadruge o neprijavljenim senjskim obrtnicima, a zatraženo je i da gradski mjernik Jankovac poučava šegre nedjeljom u opetovnici u crtanju. Predsjednik Komore Vuić zalagao se da se na prostoru Komore već jednom uvede decimalna metrička mjera propisana u čitavoj državi Zakonom od 1874., iako su se Mladineo i Tausani uzaludno zalagali da se privatno mogu još uvijek upotrebljavati stare mjere.¹⁹ Sjednica je održana i 28. studenog 1877.²⁰ Dakle, tijekom 1877. Komora se uhodala u svoje poslovanje, ali pri kraju Mažuranićeve ere opet se u Primorju osjećaju velike političke i gospodarske nevolje, koje su u vezi s Mažuranićevim sukobima s krajišnicima zbog ukidanja konfesijskih škola, zbog čega Mažuranić i ne uspijeva dobiti od cara dozvolu da pripoji područje vojnih krajina civilnoj Hrvatskoj.

2. O radu Trgovačko-obrtničke komore u Senju od 1884. do 1891. godine ili "gluho doba" za senjsko gospodarstvo

Zbog siromaštva i nakon donošenja novog Obrtnog zakona senjska Trgovačko-obrtnička komora ne može redovito tiskati svoje izvještaje niti stalno zaposliti Sebald Cihlara kao tajnika. Iz središnjega glasila Hrvatske za obrtnike zagrebačkog *Obrtnika* vidi se da Komora ima raznih briga i poslova, ali da

¹⁸ *Primorac*, 60, 20. V. 1877.

¹⁹ *Primorac*, 134, 9. XI. 1877.

²⁰ *Primorac*, 138, 18. XI. 1877.

najviše brige vodi o obrtnicima, koji su nakon Obrtnog zakona 1872. trebali zamijeniti i nadomjestiti ukinute cehove. Godine 1879. održana je u Zagrebu Prva konferencija Hrvatskog obrtnika, na kojoj je uočeno mnoštvo problema koji čekaju obrtnike u slobodnoj konkurenciji s obzirom na razvitak industrije. Zapravo već na osnivačkoj skupštini 1875. mnogo se govorilo protiv kućarenja, jer su Gorani i Nijemci iz Gotschea dolazili sa svojim torbama donoseći jeftinu i kućanstvima potrebnu sitnu robu, što je u samom početku, u općem siromaštvu, uništavalo domaće obrtnike.²¹

Na skupštini 14. prosinca 1879. okupili su se u Zagrebu obrtnici iz cijele Hrvatske i Slavonije te se prvi put spoznalo da jednake brige more obrtnike iz Hrvatskog primorja kao i obrtnike iz Vukovara i Siska. Na toj je skupštini kritiziran Obrtni zakon iz 1872. koji je dopuštao bavljenje obrta svima koji raspolažu potrebnim obrtnim kapitalom, te je zatraženo da se donese novi zakon i da neki obrtnici mogu djelovati tek nakon što su izučili obrt, jer inače će svi obrtnici propasti. Raspravljalo se i o novoj organizaciji obrtnih zadruga, zatim o stručnim obrtima, o održavanju zemaljske izložbe u Zagrebu, o mijenjanju sajmenog reda, o kućarenju, o dobrovoljnim rasprodajama, o radovima preko kaznionica itd.²² Problemi uočeni na toj skupštini, rješavali su se nakon donošenja novog Zakona o obrtu iz 1884.

1884. godina. Zajednička skupština hrvatskih obrtnika 1879. urodila je plodom, i u travnju 1884. donesen je novi Obrtni zakon na zajedničkom Hrvatsko-ugarskom saboru. Po tomu novom zakonu trebalo je obrtnike organizirati u obrtne zborove, osnovati mirovne odbore, te izraditi pravila onih obrta čiji je rad vezan uz osposobljenje. Trebalo je, dakle, izraditi statute za svratišta, gostionice, krčme, pivare, rakijašnice, kavane i kavotočja, zatim statute za starežarenje, statute za obrte koje se bave posredovanjem posla, statute za dimnjačarski obrt, statute za obrtnike koje se bave vozarstvom, statute za služnike i nosače i dr. Trgovačke obrtne komore imale su zadatak da posreduju i pri popisu obrtnika na temelju čl. 122 Obrtnog zakona, te da posreduju pri osnivanju Obrtnog zbora ili samo obrtnih zadruga.²³ Trgovačko-obrtničke komore su, dakle, dobile mnogo novog posla i trebalo je obrtnicima savjetovati i pomagati im. Senjska trgovačka komora podržala je još 5. III. 1884. službeno donošenje novog zakona, ali je zamolila da se što prije održi Druga skupština hrvatskih obrtnika, na kojoj bi se raspravljalo o kreditu za male obrte koji su ugroženi od industrije.²⁴

²¹ *Obrtnik*, 6, 20. V. 1884.

²² *Obrtnik*, 25, 1. XII. 1884. – II. skupština hrvatskih obrtnikah.

²³ *Obrtnik*, 25, 1. XII. 1884. – II. skupština hrvatskih obrtnikah.

²⁴ *Obrtnik*, 1, 1. IV. 1884, 6.

Međutim iako je dogovoreno da se skupština održi 7. i 8. prosinca 1884., te je u organizacijski odbor skupštine ušao Fran Folnegović, skupština je odgođena dok se dobro ne pripreme materijali i ne izrade statuti (pravila) za pojedine obrte, čije je obrasce objavljivao zagrebački *Obrtnik* kao glasilo Komore.²⁵ Na toj su osnovi gradovi Senj i Bakar, kao i kotarski uredi u Otočcu i Ogulinu, izradili prijedloge statuta za dimnjačarski, gostioničarski, krčmarski i kavanarski obrt, koji su i usvojeni nakon što ih je na traženje Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu 7. svibnja 1885. usvojila i Trgovačko-obrtnička komora u Senju.²⁶ Obrtništvo je tako dobilo pravila za svoj rad, koja se nisu mijenjala do 1931., kada je donesen novi Zakon o radnjama.

U međuvremenu je senjska Trgovačko-obrtnička komora vrlo aktivna. Redovito se prati službeni tisak i sve što se zbiva na polju obrta i trgovine.²⁷ Na sastanku vijećnika 27. V. 1884. trgovci su se potužili na zanemarivanje prometa na senjskom području. Naime, Senjani su ogorčeni što na njihovu molbu na Ministarstvo za poljodjelstvo, obrt i trgovinu da se ubrza obećana izgradnja željeznice od Senja do Bišća (Bihaća), uopće nije bilo odgovora.²⁸

Komora drži 23. XI. 1884. sastanak na kojemu se raspravljalo o uređenju službe pilota za brodove koji prolaze kroz Senjski kanal i gdje su brodovi često stradali.²⁹

1885. godina. Prva vijest te godine o senjskoj Trgovačko-obrtničkoj komori izašla je u zagrebačkom *Obrtniku* kao središnjem listu za komore 20. V. 1885. Javljeno je iz Senja da je izrađen Statut za prisežne mjerace žita, te da je Komora dala suglasnost.³⁰

U istom mjesecu Komora podržava održavanje velike zemaljske izložbe u Zagrebu, ali ona nije održana zbog nestašice novca, a i zbog pisanja zagrebačkog lista *Srbobran*, koji u br. 35 i 36 piše da od izložbe narod ne bi imao korist "… a silni bi se novci ustrošili". Suprotno tome, senjska se Komora zalaže za održavanje izložbe jer, iako bi troškovi bili veliki, ipak "… treba opet veliku korist od takove za celo dobro upotrebijene investicije po duševni i stvarni naš razvitak", a osim toga glavna zgrada podignuta za izložbu imala bi trajnu svrhu. Traži da se održavanje izložbe propiše zakonom, prisjećajući se Mažuranićevih

²⁵ *Obrtnik*, 25, 1. XII. 1884. – Uvodnik.

²⁶ *Obrtnik*, 19, 1. VII. 1885., 149.

²⁷ *Obrtnik*, 5, 10. V. 1884., 51. i 6, 20. V. 1884., 60. *Obrtnik* su primali u Senju knjižar Hubert Luster, krojač Vjekoslav Massarini, kobasičar Vaclav Chudoba, obrtnik Fran Vrhovac, te Hrvatska obrtnička zadruga i Trgovačko-obrtnička komora.

²⁸ *Obrtnik*, 6, 20. V. 1884., 60, i 7, 1. VI. 1884., 69.

²⁹ *Obrtnik*, 27, 20. XII. 1884.

³⁰ *Obrtnik*, 15, 20. V. 1885.

vremena, odnosno 1876., kada je izložba u Zagrebu povodom 35 godišnjice rada Hrvatsko-slavonsko gospodarskog društva bila planirana ali nikad održana.³¹

Velika sjednica Komore održana je u svibnju 1885.³² Komora izvješćuje javnost da je njezinim nastojanjem uređena poštanska veza između Senja i Karlobaga, te da već od lipnja 1884. na novosagrađenoj cesti pošta vozi od Senja do Jablanca jednom, a od Jablanca do Karlobaga drugom zapregom. Međutim, održavanje te veze bilo je otežano ne samo zimi već i ljeti, jer nije bilo dovoljno vode, te su i zaprega i putnici stradavali od gladi. "Cielo ljeto neima daklem od Sv. Jurja do Jablanca ili obratno nigdje niti kapi vode, a ponestane li je u Sv. Jurju, što se vrlo često događa, tada mora putnik cieli put, 44 km. dug, pripečen žarkimi traci sunca, na kojem – što no rieč – i kamen gori, i on i konji bez napitka vode proći, što je zbilja nesnosno." Teškoća je, što se od pošte zahtijeva točnost. Stoga mole Komoru da se pobrine kako bi se u selu Lukovu, koje leži 20 km od Senja, a 24 km od Jablanca, produbio bunar krčme Luke Adžića, čime bi se zauvijek stalo "nestašici vode na kraj, a narodu i putujućim bila bi učenjena velika blagodat". G. S. Vidmar je podržao taj prijedlog, ali misli da bi trebalo sazidati javni bunar u selu Lukovu.

Osim toga, na toj je sjednici zaključeno da se zatraži smanjenje poreznog tereta od 11 forinti i 76 novčića za male obrtnike u krajiškim općinama, jer oni to ne mogu platiti, a Blaž Sikočan, koji je bio pouzdanik obrtne oblasti u Otočcu, tvrdi da ponekad treba isto toliko platiti i za općinski porez. On drži da bi za male obrtnike koji rade bez pomoćnika, bilo dovoljno da plaćaju 4 forinte poreza na godinu bez državnog i općinskog poreza, pogotovo stoga što se Otočka pukovnija gotovo uvijek nalazi izvan svoga matičnog područja, pa stanovništvo nema od nje nikakve koristi pri prodaji obrtne ili prehrambene robe. Taj Sikočanov zahtjev izazvao je senjske obrtnike, koji se žale da u Senju još uvijek vrijede krajiški propisi, iako je Senj vraćen pod civilnu vlast još 1872. I Nikola Miletić moli da se sniženje poreza traži preko Komore, jer se individualne molbe uglavnom ne rješavaju ili se odbijaju. Prijedlog za sniženje poreza sastavio je Vale Rukavina ovako: "Motreći odnošaje našega grada, svako od nas opaža, kako naglo i silno na sve strane nazadujemo. Svake godine pako biva sve gore, a osjećamo to ponajviše mi trgovci, kako u naš grad dolazi sve manje ljudi, kako naša luka gubi danomice u svojem pokretu i prometu. S nazadka trgovine propada čitav grad. Ta vidimo, da ima sve više praznih stanovah, trgovačkih lokalah i magazinah, da naše nepokretnine gube na svojoj vriednosti, da se gradski dohodci umanjuju, da je porezna naša snaga sve slabija, da se pučanstvo

³¹ *Obrtnik*, 3, 20. I. 1885.

³² *Obrtnik*, 15, 20. V. 1885., 120.

sve teže bori i otima za zaslugu, da se širi siromaštvo, da raste proletarijat i sva posljedična mu zla u gradu Senju, koji se ponosi toli znamenitom prošlosti. Uztraje li ovako, spominjati će se samo njegova njegovdanja cvatuća trgovina na moru i kraju, njegovo blagostanje. Nestaje nam uvjeta i podpore za naš trgovački razvitak, a osobito trgovina u liesu, koja je glavna grana naše privrede, nalazi se sada u veoma nepovoljnih okolnostih.

Nevolja, koja nas obuzima, mora da nuka svakoga od nas, da nastojimo od nje se obraniti, dok smo još živi; ali opet bi se morao po mojem mnienju glavno trgovački stališ zauzeti za bolji udes ovoga grada, te izraživ sve uzroke našem nazadku, pronaći liekove i puteve, kojimi bi si mogli pripremiti sretniju budućnost. S toga častmi je predložiti slavnoj Komori, da izvoli trgovce ovoga grada sazvati na dogovor o tom prevažnom za nas pitanju, da oni u takovoj enqueti pretresu sve današnje nepovoljno stanje grada Senja i donesu napokon shodne predloge, smjerajuće naš grad dovesti u bolji položaj, da nebude tako od našega potomstva prigovora, kao da nismo marili za naš život i napredak." Prijedlozi Vale Rukavine jednoglasno su prihvaćeni, a očito je da ih je Sevald Cihlar, ne baš najbolji u hrvatskom jeziku, pismeno formulirao i uputio u Zagreb.

Komora u Senju održala je svoju sjednicu i 7. lipnja.³³ Ta je sjednica imala nekoliko točaka. Na traženje Ministarstva za poljodjelstvo, obrt i trgovinu da dade svoje mišljenje radi sklapanja trgovačkog ugovora s Rumunjskom, vijećnici senjske Komore odgovorili su da nije bilo nikakvih poslovnih veza s tom državom i da zbog toga ne daju svoje mišljenje.

Komora je imala problema i s ubiranjem komorskog prireza, a ministarstvo za poljodjelstvo, trgovinu i obrt odgovorilo je da se komorski porez mora ubirati na temelju porezne osnovice prošle godine i da zato treba Komora saznati koliki su bili porezi 1884. Na poziv Financijskog ravnateljstva u Zagrebu, koje je ubiralo porez, zatraženo je da u svakoj političkoj općini, gradu, kotaru i podžupaniji Komora izabere jednog povjerenika i jednog zamjenika u poreznu komisiju za 1886. godinu, te su vijećnici zaključili da to budu isti koji su bili i prethodne godine.

Na sjednici 7. lipnja pročitana je i usvojen i prijedlog trgovačke skupštine u Senju o izgradnji nove ceste od Kosinja preko Kutereva i Bila do Jozefinske ceste ispod Vratnika. Banu Khuenu je u prilogu ove molbe upućena sljedeća predstavka, koju donosimo u izvodu: "Preuzvišeni gospodine! Grad Senj, poznat još pred malo godinah znamenitim i vrlo radenim tržištem na hrvatskoj morskoj obali, gleda sada nagli razpad svoje trgovine i otima se uz najveće napore za svoj trgovački obstanak, naslućujući još crniju nevolju, ako ga kakav okret nespasi od udesa ostalih, prije trgovačkih, danas mrtvih primorskih lukah.

³³ *Obrtnik*, 19, 1. VII. 1885., 149.

Gradski trgovci, zabrinuti za budućnost svoju i svoje djece, sastali se dne 10. svibnja t.g. u prostorijah ove trg. obrt. komore, da se dogovore i posavjetuju, kako bi trebalo nastojati, da se grad Senj odhrva toli kobnomu nazadku, koji se očituje u svih granah njegove trgovine, u mlitavom pokretu i prometu njegove luke, u nestanku zasluge njegovu pučanstvu, u rastućem zaduživanju njegovih nekretninah, u praznih stanovah njegovih kućah, u nerabljenih njegovih magazinah i drugih trgovačkih lokalih, u opadaju gradskih dohodakah i obće u svih odnošajih njegova života.

Razpitavši uzroke malaksanju senjske trgovine, tražili su i sredstva na uztuk tolikomu razsapu i iznesli napokon pred ovu svoju korporaciju predloge, glede skrajno potrebih uvjetah da se trgovački rad ovoga grada može ne samo u svojem uzmaku obustaviti, već i opet promaknuti.

Ako se ima prometna i trgovačka snaga i radinost ovoga grada opet podići i uspješno razvijati, stožerna je tomu potreba dostatak valjanah komunikacijah, vrstnih pomagati promet s nutarnjom zemljom u obće, a napose podupirati trgovinu u liesu, koja je glavna sastojina trgovačkoga poslovanja grada Senja te kao takova moćno djeluje na njegov ostali trgovački pokret u žitu, vinu, kolonijalnoj robi, manufakturah itd., kao i na sve njegove obrte.

Kraj današnjih pomagalah, kojimi se ponose druga tržišta, kao bližnja Rieka, Senj je svojim prometnimi sredstvi očividno manjkav i nejak za trgovačko takmenje. Naročito bez željezničke komunikacije, bez koje se u sadanje doba pare i munjevine jedva daje i govoriti o trgovačkom gradu, nemože njegov trgovački stališ pored svega svoga prilježnoga nastojanja ni uzdržati, kamo li unapriediti svoju trgovinu. To čudo, što grad Senj unatoč natlaci silne konkurencije drugih, bolje milovanih primorskih tržištah ima ipak jošte ono nešto svoje trgovine i sebe na životu čuva, zahvaliti je upravo samo njegovu od naravi vanredno sgodnomu geografičkomu položaju za trgovanje.

Ali ne samo što je još uvijek lišen blagodati željezničke komunikacije, premda je imao već nekoliko puti stalnu za nju nadu,³⁴ grad Senj ne obiluje ni cestami, koje bi mu sgodnije i tjesnije privezale nutrnje predjele i prostrane u njih šume, a taj nedostatak biva sada sve osjetnijim za povoljniji i izdašniji izvoz šumskih proizvodah. U trgovini liesom u kojoj je bilo senjsko tržište prije veoma radeno i glasovito na svih obalah Sredozemnoga mora, danas treba suzbijati moćne konkurente s dalekih, prije ni neznanih i nenadanih izvozištah. S Baltičkoga, sa Crnoga mora, čak i s preko oceana dolazi lies u sredozemne luke, gdje se je prije podmirivala potreba jedino izvozom sa naše obale."³⁵ Senjska komora traži podršku bana u toj akciji.

³⁴ M. KOLAR, 1999, 247-266.

³⁵ *Obrtnik*, 19, I. VII. 1885., 149.

25. listopada 1885. na sjednici Komore koju vodi potpredsjednik M. Kosina, senjski tiskar Hubert Luster požalio se da neki zagrebački knjižari šalju na senjsko područje svoje kalendare i time čine štete njihovu Primorskom kalendaru. Na istoj sjednici ravnatelj Hrvatske obrtničke zadruge Senj zamolio je Komoru da ponovno zatraži da se u "naukovnom tečaju za mladež" zaposli učitelj risanja jer je to prijeko potrebno za razvoj obrta u Senju.³⁶

Senjska komora je 13. prosinca 1886. imala sjednicu na kojoj se govorilo o Zakladi sv. Nikole, radi darivanja siromašne djece pomoraca.³⁷

1886. godina. Prva sjednica u toj godini održana je 7. veljače 1886., a druga je sjednica bila u travnju i predsjedao joj je Ivan Ferlan.³⁸

Međutim, tijekom te godine Senjani su počeli osjećati posljedice Gržanićeva napadaja na Bana u Hrvatskom saboru. Josip Gržanić bio je voditelj Senjske štedionice i član uprave novoosnovanoga senjskog Parobrodarskog društva. No kraj turistički orijentirane Crikvenice i Novoga Senj je bio za turiste predaleko, jer od Rijeke do Senja nije bilo prave ceste. Uključen zajedno s Karlobagom u Ličko-krbavsku županiju, koja je imala sjedište u Gospiću, Senj je bio zanemaren od velikog župana novoustrojene županije Bude Budisavljevića, a još više od bana Khuena Hédérvaryja. Odieljen administrativno od Modruško-riječke županije, koja se trgovački i gospodarski mnogo povoljnije razvijala, Senj je bio upućen na svoje siromašno zaleđe, a ipak od njega prometno izoliran. Upravo te prve godine nove upravne podjele Senjane je počeo hvatati strah od budućnosti. No znajući da se velika politika ne može ispraviti malim snagama, njihova je Komora skromno zamolila da se riječka željeznička pruga produži barem do Bakra i Kraljevice, držeći da će to koristiti i području njihove komore. Oni su izradili Spomenicu, koju su jednoglasno podržali na svojoj sjednici 23. svibnja 1886. svi vijećnici i koja je upućena Zemaljskoj vladi u Zagrebu i Ugarskom ministarstvu za poljodjelstvo, obrt i trgovinu.³⁹ Zanimljivo je da su senjsku Spomenicu, proučenu od Prometnog odbora Zagrebačke trgovačko-obrtničke komore, također jednoglasno podržali svi vijećnici zagrebačke Komore 19. VI. 1886., te je Spomenica zajedno s tom podrškom upućena Ugarskom ministarstvu za poljodjelstvo, obrt i trgovinu i Zemaljskoj vladi u Zagrebu. Ona glasi u cijelosti: "U obširnoj spomenici, podastrietoj visokoj kraljevinskoj deputaciji sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije iztaknula je senjska

³⁶ *Obrtnik*, 33, 20. XI. 1885., 262.

³⁷ *Obrtnik*, 3, 20. I. 1886., 21.

³⁸ *Obrtnik*, 6, 20. II. 1886., 56, te 12, 20. IV. 1886.

³⁹ *Obrtnik*, 18, 20. VI. 1886., 142.

trg.-obrt. komora uz navod vrlo temeljitih razloga potrebnu korist željezničke komunikacije do primorskih luka Bakra i Kraljevice.

I smjerno podpisana trg.-obrt. komora imala je jurve mnogo puta čast, o tom važnom predmetu svoju izjaviti, napose pred vis. hrv. kraljevinskim odborom u svojoj spomenici od 31. kolovoza 1879., kojom bjehu sva desiderata i ovozemne potrebe komunikacionalne iztaknute, zatim u svojim godišnjih izvještajih i mnogobrojnih predstavkah, odaslatih što na vis. kr. zem. vladu, što na vis. kr. ugar. ministarstvo komunikacija.

Svojedobna željeznička osnova, po kojoj bi se imale skoro sve hrvatske primorske luke u izravan dodir sa željeznicom staviti, mogla bi se sada na uhar izvesti, pošto je riečka luka jurve svoju moć i snagu za buduće toli ojačala, da joj je konstantni razvoj nedvojbenim učinjen, napose velikim razširenjem luke i sagradjenjem prostranih spremišta, snabdjevenih svimi modernimi motori, potrebnimi za brzo, vješto i jeftino ukrcivanje robe, a nemanje i uslied izravne sveze, takodjer u novije doba izvedene sa glavnom izvoznom i uvoznom željezničkom austrijskom prugom prema jadranskom moru.

Sgodno iztiče se u pomenutoj spomenici, kako dolazi na Rieku danas tolika množina robe, da mnogo puta prouzrokuje velikog napora, troška i dangube, dok se ukrca u brodove i odpremi, a to prekomjerno gomilanje robe na Rieci, prouzročilo je već više puta veoma ćutljivih neprilika u prometu i trgovini, kad se je morao obustaviti na više dana sav promet na željeznicah, upućen pram Rieci, kad su čitavi teretni vlakovi zadržani na prugah, kad je primanje robe za odpremu put Rieke po svoj zemlji prestalo, kad je pače primljena već roba opet stavljena na dispoziciju predatelja.

Dočim se Rieka vulgarno rečeno u vlastitoj masti guši, propadaju sbog nerada sasma luke Bakar i Kraljevica, prije pune života i rada, a sada puste i zanemarene. Podpisanoj trg.-obrt. komori leži pred očima spomenica posestrime senjske, koja toli živimi, nu posvema situaciji odgovarajućimi bojami riše postojeći žalostni položaj obih primorskih luka Bakra i Kraljevice; spomenica ta podastrta je bezdvojbeno i vis. kr. ugarskom ministarstvu (vis. vladi) od strane senjske komore. Onimi, prometno pitanje naših dvijuh luka toli riečito i toplo zagovarajućimi mnogobrojnimi razlozi rečene spomenice, teško bi bilo išta jošte dodati od strane podpisane trg.-obrt. komore, do vruće želje i molbe, da vis. vlada (vis. kr. ugar. ministarstvo) blagoizvoli ove fotografičnom vjernošću nacrtae žalostne odnošaje obih hrvatskih luka Bakra i Kraljevice u obzir uzeti i svojim putem nastojati, da se u interesu narodno-gospodarstvenom ne samo hrvatskoga primorja, to jest pomoraca i pučanstva primorskoga, već u interesu narodno-gospodarstvenom kraljevina Hrvatske i Slavonije, a nemanje ciele ugarske državne pole, uvaže navedene činjenice i obstojnosti pred najnadležnijim

forumom u tih pitanjih u državi konstitucionalnoj, a to je naš zajednički sabor u Budapešti, i da se što prije stvori zakon, po komu bi se imala protegnuti željeznička sveza do obih pomenutih luka."⁴⁰

No umjesto da otvori prugu do Senja i Bakra, Ugarsko ministarstvo prometa odlučilo se na velike investicije u proširenje riječke luke kako bi luka mogla primiti uvećani promet tranzitnih roba koje su išle prema Suezu iz Srednje Europe i obrnuto. Mađarska vlada jednostavno nije htjela Hrvatsko primorje uključiti u svoj prometni program, zainteresirana za Hrvatsku samo kao za tranzitno područje prema moru.

Senjska spomenica značajna je ne samo zato što odražava solidarnost Zagreba s Primorjem već i zato što iskazuje jednu novu crtu na području Primorja, a to je zajednički interes i Kraljevice, i Bakra, i Senja, jer je sve njih gušila naglo rastuća Rijeka, koja je sastavni dio Mađarske, a ne Hrvatske. Ipak, ako već nije Budimpešta htjela pomoći Senju, u Zagrebu se situacija počela mijenjati.

Na sjednici senjske Komore 23. V. 1886. dana je i obavijest da Zemaljska vlada nije prihvatila pravila Hrvatske obrtne zadruge u Senju tražeći da se uskladi s čl. 149 i 151 Obrtnog zakona iz 1884. godine. Nisu navedeni detalji o čemu se radi.⁴¹

Na sjednici Komore 12. prosinca 1886. obaviješteni su vijećnici da je Zemaljska vlada dala tisuću forinti za održanje obrtničkog tečaja u Senju i još tisuću forinti za senjsku Komoru, koja nije mogla prikupiti komorski prirrez zbog krznog stanja obrtnika i trgovaca.⁴² S tim novcem, a uz obećanje Zemaljske vlade da će i dalje pomagati školovanje mladeži za trgovce i obrtnike, otvorena je polovicom 1887. godine u Senju trogodišnja večernja škola za trgovačku i obrtničku mladež.⁴³ Počelo se, naime, shvaćati da je "ciena zanata veća od zlata", jer zbog raspada kućnih zadruga i poteškoća zbog nerazvijene robno-novčane privrede jača proletarijat, koji je Zemaljska vlada pokušavala usmjeriti prema obrtima kad već nije imala mogućnosti da utječe na osnivanje novih tvornica koje bi zaposlile suvišnu radnu snagu sela i grada. Već 1. listopada 1885. proradila je i u Gospiću, čije je područje potpadalo pod područje senjske Trgovačko-obrtničke komore, drvorezbarska i kožaračka škola, no zbog smrti učitelja Nikole Viskovića, kojega je dr. Izidor Kršnjavi dao izškolorati u Poljskoj, škola je 1888. bila zatvorena dok se nije pronašao novi nastavnik.⁴⁴

⁴⁰ *Obrtnik*, 21, 20. VII. 1886., 165.

⁴¹ *Obrtnik*, 18, 20. VI. 1886., 142.

⁴² *Obrtnik*, 2, 10. I. 1887., 11.

⁴³ *Obrtnik*, 18, 20. VI. 1887.

⁴⁴ *Obrtnik*, 13, 1. V. 1888., 103.

Prije je potreba natjerala Senjane da vide u obrtu jedini izlaz za svoje upropašteno gospodarstvo.

1887. godina. Te se godine počinje govori o potrebi osnivanja klesarske škole u Crikvenici, čiji su svršeni đaci nalazili zaposlenje na ukrašavanju fasada Zagreba, koji je uništen potresom 1880., ali se za Senj još uvijek ne vidi pravo rješenje.⁴⁵

Komora je 2. ožujka 1887. imala sjednicu gdje su se rješavala tekuća pitanja.⁴⁶ Te je godine trebalo izabrati nove komorske vijećnike za razdoblje od 1887. do 1891. O tim izborima raspravljalo se na sjednici Komore 8. XII. 1887. pod predsjedanjem Ivana pl. Vučetića, vladina povjerenika u Senju, te je za predsjednika komore izabran trgovac Konrad Zimpermann, a za potpredsjednika Martin Kosina, a u trgovačkom odsjeku Vale Rukavina. U obrtni odsjek izabrani su Mile Biga, Dezidor Bradić, Vaclav Chudoba, Vuk Crnković, Emanuel Hajdik, Mate Držaić, Josip Hammerschmiedt, Hubert Luster, Anton Mandić, Vjekoslav Massarini, Mate Mudrovčić, Ivan Paganetto, Josip Tausani, Ivan Vrhovac, Ivan Žagar.⁴⁷

1888. godina. Senjsko brodersko društvo objavljuje tarife za svoj prijevoz, držeći kako će jeftinoćom privući trgovce da se služe njezinim ne baš najkvalitetnijim brodovima. No to je bila uzaludna nada.⁴⁸ Senjani znaju da nešto treba učiniti i s lukom, i s trgovinom, i s obrtom, i s prometom u Senju. Senjska je luka te godine bila zamuljena i potpredsjednik Komore Fran Vrhovac zalaže se na sjednici 4. studenog 1888. da se za stalnoga komorskog tajnika uzme učitelj Sebald Cihlar, koji je pokazao veliku vještinu pri sastavljanju prvog izvještaja komora 1876. – 1879., a koji je – kako se čini od 1878. – sastavljao i komorine dopise.⁴⁹ Sebald je te godine izradio predstavku za zaštitu i podupiranje malog obrta s prijedlogom da se osnuje u Senju obrtna škola drvodjelskog smjera, koja

⁴⁵ *Obrtnik*, 3, 20. I. 1887.

⁴⁶ *Obrtnik*, 10, 1. IV. 1887.

⁴⁷ *Obrtnik*, 34, 1. XII. 1887., 269-271.

⁴⁸ *Obrtnik*, 21, 20. VII. 1888., 165.

⁴⁹ *Obrtnik*, 34, 1. XII. 1888., 269. Sebald Cihlar (Hermanuvo Meste, Češka, 1845. - Zagreb, 1907.). Cihlar je došao iz Češke s još tri učitelja u Hrvatsku na poziv Ivana Filipovića i Stjepana Basaričeka. Bili su to Zaboj Maržik, koji je radio u Zagrebu, Glanz koji je našao zaposlenje u Slavoniji, Truhelka, koji je prvo radio u Virovitici, pa u Valpovu, a od 1859. u Osijeku, i čija su djeca Čiro, Jagoda i Ivan ušli u književnost i kulturu Hrvatske. (J. TRUHELKA, 1998, 339). Sebald Cihlar je na nagovor Augusta Šenoe uzeo mjesto u Kraljevici 1865., gdje je Niko Polić izdavao list *Primorac* od 1873. Sebald se orodio s Polićem oženivši njegovu kćer. Oko 1878. seli u Senj i u Komori radi čitav preostali radni vijek. I njegovi su sinovi Milutin i Slavko poznati u književnosti, kulturi i politici.

je upućena senjskom poglavarstvu.⁵⁰ Donosimo ovu predstavku u cijelosti jer zorno oslikava gospodarsko stanje Senja i manjkavost školovanja obrtnika.

"Senjski obrtnik bije očajan bojak za svoj život. Tlači ga pritisak veleobrta, koji ga je snašao nejaka na odpor. Udara ga i obćenita nedaća, u koju je ugrezao svaki rad i probitak ovoga grada na polju trgovačkoga prometa na moru i kopnu po nestašici povoljnih uvjeta i prilika. U obrtničke porodice, iz kojih bi imalo gradjanstvo crpsti glavnu svoju snagu, prodire sve veće siromaštvo. Vrlo malo ima obrtnika, koji se mogu pohvaliti ujamčenom egzistencijom, koji mogu vedra čela pozirati u budućnost svoje obitelji. Crna nevolja neprija razvoju sposobnosti i vještine obrtničkoga stališa, podkapa mu ponos i ugled, obara svaku njegovu umnu i moralnu jakost i vrlinu. Sad je već preslab sam obustavljati svoj nazadak, kamo li se pridizati za napredniji korak. Jednaki trpi udes sa svojim gradom, koji takodjer nesmaže sam odbijati udarce, kršeće i lomeće sve napore za promak materijalnoga blagostanja. Neima tu srećnije kobi bez velike i složne pomoći svih moćnih činilaca, bez pomoći zemlje i države, da se zaustavi goropadni tok silne bujice, koja dere i razriva sve temelje nekdanjoj blagoslovnoj djelatnosti, dobrobiti i slavi grada Senja.

Na toli mrku obzorju ovoga grada i slaba zraka brige i nastojanja o boljem mu udesu budi i goji nove nade u njegovu stanovništvu, a nebi li mu i od slabijega tračka prosinulo opet žudjeno sunce spasa i napredka.

Obrtni odjel pozdravlja zato s veseljem i toplom zahvalom dobrohotnu rieč, kojom presv. g. veliki župan ličko-krbavski⁵¹ u svojem dopisu od 8. travnja t. g. br. 447. odaje živu svoju volju poduprieti senjskoga obrtnika u njegovu zdvojnomo položaju. Pozvan da izjavi svoje mnijenje na stavljena na dopisu pitanja, obrtni odjel takodjer se rado odaziva toj svojoj dužnosti. Pa uslobadja se jošte nadovezati ovom prigodom nekoje predloge, smjerajuće jednako na korist i obranu obrtnih interesa ovoga grada, kojimi se zaisto neće ogriješiti o obseg svoje zadaće.

U takmi sa velikom industrijom malomu se je obrtniku odista teško održati, ako je goloruk bez glavnice, koja bi mu olakšavala nabavu sirovina iz prve ruke uz jeftiniju cieniu. Ako je prinužden plaćati materijal pod svaku cieniu, veleobrtnik ga može tim lakše pretjecati cieniem svojih proizvoda, što se služi i jeftinijom i brzom radnom snagom strojeva, da broj trošećega občinstva za maloga obrtnika biva sve manji.

Nestanak prometne glavnice osjeća i senjski obrtnik, komu vanjsku konkurenciju nosi na vrat trgovačko posredovanje. Podav mu na ruku u zajam primjerenu takovu glavicu uz povoljne uvjete, podati će mu se znatna pomoć,

⁵⁰ *Obrtnik*, 21, 20. VII. 1888., 161-163.

⁵¹ Veliki župan bio je Marko Kasumović.

da bude mogao nabavljati si sirovine na izvoru i da si uredi skladište za prodaju svojih tvorina. Prometna mu je glavnica i za to potrebna, da može i sam otvarati veći kredit trošcem, kao što to čine i trgovci posrednici strane produkcije. Ali kolika bi to bila glavnica potrebna za podporu senjskim obrtnikom, nije tako lahko ustanoviti. Visi to o raznih okolnostih, pa i o razmaku obrta u povodu pospješene radinosti. Uvažiti treba i broj obrtnika, koji bi mogli i htjeli poslužiti se zajmom uz ugovorene uvjete. Uzeti treba u račun i obseg komsumcionoga područja, na koje bi se povišena domaća proizvodnja mogla opirati. Kako je vanjskoj konkurenciji olakoćen prolazak udobom, brzinom i jeftinoćom obćila, a trgovačko joj posredovanje ide na ruku, liega ona gotovo na svakoga obrtnika. Ovdje se na nju tužakahu uglavnom postolari, krojači, remenari, bravari, stolari. Ako se uzme u račun broj ovih obrtnika, koji bi mogli trebati jeftine prometne glavnice za svoj napredak, i ako se razmotri njihova radna snaga i vrstnoća, kao i potreba trošišta, kojemu služe, to će podpora njih zahtievati po prilici 15 do 20.000 for. da si svoje obrtne radionice prirede za uspješno takmenje.

Pored ove glavnice jedva će ovdje obrtna produkcija premašiti granice potrebe, jer sama već uvjetuje kolikoću rada i produkcije, a i broj i snaga domaćega obrtničtva nalaze se u povoljnom razmjeru pram potrošku grada i njegove okolice. Glavno je, da ostane bar veći dio domaće trošnje sačuvan domaćoj produkciji. Mogu se takodjer razmaknuti medje trošištu, kako bi rasla proizvodnja i dobavna vrstnoća, koja sama sili i prodire dalje. Bilo bi stoga svakako prerano misliti sada na načine, kako bi se stalo na put eventualnoj hyperprodukciji, dok je takovu eventualnost i teško naslučivati.

Pitanje je sad o garanciji za takovu glavnicu. Ali kako je to pitanje izrično upravljeno na gradsku obćinu, obrtni odjel nemože se smatrati nadležnim o njem razpravljati, kamo li kakove predloge gledom na tu garanciju stavljati.

Dopis presv. g. velikoga župana osvrta se glavnom na potrebu glavnice, kojom bi se imalo priskočiti u pomoć obrtniku u ovom gradu. Pitanje o toj potrebi uprav je od velike važnosti po stradajući naš obrt. Pa ipak nemože se, radeći o zaštiti i podpori domaćemu obrtu, sbiljski to nastojanje ograničiti na samo ono ma koliko važno pitanje o prometnoj glavnici. Nevolja obrta ovoga grada izaziva još druge predloge, koje se je nekoje obrtni odjel smatrao dužnim ovdje iztaknuti.

Kao što posvuda, poziv preuzv. g. kr. ug. ministra za zemaljsku obranu ove godine, da mali obrtnici učestvuju u dobavah odpremnih i odjevnih potrebština za pučki ustanak,⁵² probudio je i medju obrtnici ovoga grada veliko zadovoljstvo. Ako i nisu postignute bog zna kolike dobave, početak je učinjen. U

⁵² Postojale su tri vrste vojske u Monarhiji: zajednička vojska, domobrani i honvedi, i pučko-ustaške jedinice, tj. neke vrsti narodne straže ili zaštitara.

buduće imati će i naši obrtnici veće okretnosti i spoznaje za takove podhvate, da se bude moglo na obsežniji uspjeh misliti. Pozivati i male obrtnike da uzmu neposredno dobavljati vojski svoje proizvode, zaisto je korisno i po državu i po obrtnika. I mali obrtnik prilaže svoj porezni prinos za uzdržavanje obranbene sile, pa je pravedno, ako mu se dobavami za vojsku olakšava snašati taj teret. Danas je uprav prieka potreba jačiti takovom zaslužbom veoma opadajuću poreznu snagu maloga obrtnika, na koga se i druge gradjanske dužnosti obilato natiskavaju. Nije ni pravedno ni probitačno predavati opskrbu vojske samo velikim poduzetnikom i glavničarom, dok može i mali obrt veoma dobro zadovoljavati zahtjevom vojničkoga erara. Ta već sada dolaze izjave kompetentnih lica na vidik, da se dobave malih obrtnika za pučki ustanak, u koliko su izvršene, mogu smatrati posve uspješlimi za vojnu obskrbu, koli radi valjanosti zgotovljenih djela, toli radi dobavne sposobnosti i tačnosti.

Radnje za vojsku mogu podavati malomu obrtniku stalnu trajnu zaslužbu, koja bi pomagala oporavljati i utvrđivati njegov obstanak. Bile bi te radnje takodjer podobne poticati male obrtnike na udruživanje, koje ih može najuspješnije usposobljavati za utakmicu s veleobrtom. Pa ako se u naprednijih zemljah prisniva tolika vriednost obrtničkim tečevnim udrugam, još su važnije za našu zemlju, zaplavljenu proizvodi strane veleindustrije.

Kao što su bili mali obrtnici vrstni ponuditi se za dobave pučko-ustaških potrebština, bili bi dorasli primiti dobave i za domobranstvo, ako već ima poteškoća predati im bar neki dio obskrbe skupne vojske. Pružila bi se tim znatna materijalna poboljšica propadajućemu malomu obrtniku, a država bi zasvjedočila, da brine brigu i za taj doista važan stališ. Radi toga zgodno je ovom prigodom predložiti, da bi bilo veoma koristno nastojati za boljak senjskih obrtnika, da jim se ojamči svake godine stalna dobava neke količine potrebština za domaće domobranske čete. I bilo bi vriedno i posve opravdano, da se ta o/b/skrba povjeri sasvim domaćim obrtnikom. Blagonaklona podpora presv. g. velikoga župana zaisto neće izostati ni u ovom nastojanju, stojećem s njegovim plemenitimi intencijami u najužem savezu.

Kao što je red od glavnih uslova svakomu ustroju i napredku, tako zahtieva i boljak obrta u ovom gradu red u obrtnih odnošajih. Gdje vlada red u obrtnih odnošajih, tuj je i evidencija obrtničkoga osoblja podpuna i tačna, a nadziranje njegovo lakše i uspješnije; tuj može samo onaj obrtnik samostalno izvršavati obrt, koji zadovoljava propisom zakona, tuj se neće prometati samostalnim obrtnikom onaj, koji za to neima oblastne dozvole, a možda ni propisane kvalifikacije: tuj nemogu imati pomoćnoga osoblja obrtnici, koji na to prava neimaju; tuj se znade svagdje za odnošaj pomoćnoga osoblja pram gospodarom; tuj u obće nemože nicati, kamo li uspjevati nikakova nepodobština,

oprečna zakonu i obrtnomu interesu. Gdje pako zakine nered i nemar u obrtne odnošaje, tu će se roditi pojavi, ni malo prudni napredku obrta. Nezna se, tko je obrtnik, tko nije; kalfa, pače gdje kakav dječarac, jedva se priučiv nešto zanatu, gradi se samostalnim obrtnikom bez prava i dužnosti; obrt vrši tko hoće, ni nepitajuć oblast; odkazu nije uvijek posljedica prestanak obrta; obrtnički radnici-nedouci daju se naimati na posao u kuće poput služavke, dok pravi obrtnik, vezan na sve propisane dužnosti, stoji praznih ruku; primaju se u nauk šegrti bez svakoga ugovora, pa onda mienjaju po volji šegrti gospodare, gospodari šegrt; odbjegli šegrt nalazi lahko mjesto kod drugoga gospodara; mjenjajuć gospodare, mienja šegrt često i zanat. Pa tako izvijaju se iz nereda u obrtnih odnošajih sve dalje to žalostnije posljedice, koje mal ne jednako silno djeluju na propadanje maloga obrta, kao što i konkurencija veleindustrije. U takovih okolnostih nemože se uzgajati valjan i sposoban obrtnički podmladak, već raste i širi se obrtnički proletarijat, koji zadaje neprebolne moralne i materijalne udarce obrtu.

Red u obrtnih odnošajih boluje i u ovom gradu s mnogih nedostataka. Već više godina iznose ovdješnji obrtnički krugovi o tom opravdane svoje tegobe, poduprte i konkretnimi primjeri. U samom je interesu grada te nedostatke ukloniti, da se stane na put pogubnim posljedicam, da se sačuva obrt ovdje od neizbježive inače propasti. Naš grad nije velik te se mogu sve pogreške lahko doznati i izpraviti, ni netražeći od obrtnika, da sami sve prijavljuju. Zakon je povjerio tu brigu i zadaću posebnoj oblasti, koja ima na ruku i vlast i način da se obrti ovoga grada mogu privesti u nuždni i željni red, dok je doba, da nepropanu i posljedni ostanci obrtničke vještine i vrstnoće. Za to se po usvojenu predlogu iztiče ta silna potreba u ovom mnienju i preporuča doskočiti joj u prilog domaćega obrtništva.

Nu smjer je svim ovim predlogom samo boljak sadanjega obrtnika, koga u očaju i propadaju treba uhvatiti pod ruku te trgnuti od materijalne njegove nevolje. Prigledati valja pako još i njegi obrtničkoga naraštaja, da se pridigne na veći stepen obćenite i strukovne naobrazbe, bez koje bi morao naš obrtnički stališ napokon ipak podleći stranoj umnoj i tehničkoj premoći. Strukovna obrtnička obuka počima se već u našoj zemlji zavoditi. Za promicanje obrtnoga razvitka ustrojena je zemaljska obrtna škola u Zagrebu, koja se iztiče već vrlo liepimi uspjesi, a poslie poosnovano je u raznih predjelih po više malih obrtnih škola, namienjenih unapredjivanju kućnih pučkih obrta.⁵³ Ako ćemo školom razvijati umne sposobnosti i manuelnu vještinu na polju obrtnosti, valja zaisto ponajprije uočiti i dotjeravati postojeće već obrte, pa istom onda brinuti se i za uvadjanje

⁵³ Obrtna škola u Zagrebu osnovana je 1882. i njome su upravljali Edward Suhin, Izidor Kršnjavi i Hermann Bolle. Kršnjavi je osim toga osnovao nekoliko tzv. malih obrtnih škola, specijaliziranih za obrte koji su bili nerazvijeni u našoj zemlji, a na kojima su radili nastavnici školovani u Austriji, Poljskoj i drugdje.

novih obrtnih grana. Ako je pučki obrt bez prigovora vrlo znamenitom granom narodne privrede, tko bi radi toga mogao smanjivati vrijednost gradskom obrtu u području ljudskoga rada i tečenja. Ali gradski obrti u nas veoma nazaduju kako to posvjedočavaju i tužaljke gradjevinih mjernika i poduzetnika. Često puti treba se kod nas uticati tuđjim obrtninam, tuđjim obrtnikom; nestaje nam radnih sila osobito za savršenija djela. Evo u našem gradu propada primjerice stolarski obrt, spadši gotovo na sama dva starija zastupnika, koji su u potrebi upućeni prizivati strane kalfе, da zadovolje većim naručbam.

Po tom za gradske obrte nije dosti jedina brižnica zemaljska obrtna škola zagrebačka. I u gradu Senju osjeća se velika potreba ustrojiti obrtnu školu, koja bi u manjem obsegu služila promicanju gradskog obrta. Ovdje, gdje sve živi lih o prometu i obrtu, za cijelo je vrlo sgodno mjesto takovoj školi, shodnoj zanimanju i nagnuću stanovništva, koja bi vrstna bila bar neke obrtne grane dizati i obrtnički podmladak usposobljavati i naoružavati za borbu života. Po mnienju ovoga odjela najbolje bi tu zadaću ovdje riešavala drvodjelačka škola, u kojoj bi se njegovali zanati stolarski, tokarski i rezbarski, nerazdruživi u sadanje doba obrtničkoga napredka. Ponajprije bi takova škola doskočila potrebi obrtnika, kakovih nam nestaje, pa ipak sve više treba s napredujućom kulturom, koja diže i veličajne sgrade i zahtieva udoban i ukusan uređaj svakoga ljudskoga stana. I zvesti ju nije skopčano s poteškoćami. Pri ruci je svakojako potrebno tvorivo za drvodjelačke tvorine, koje se opet iz primorskoga grada lakše razpačavaju. Ovdje ima takodjer već četiri godine naukovni tečaj za teoretičko podučavanje obrtničke i trgovačke mladeži, s kojom bi se mogla obrtna škola, imajuća praktičnu tendenciju, spojiti, da bi tim bilo lakše financijalnu stranu te škole urediti.

Opravdana potreba i blagodarna svrha takove obrtne škole prosieva odviše jadno u gradu, gdje bezbroj mladeži dangubi i slabe nade i upore nosi gradu za njegovu budućnost. Zato se obrtni odjel čvrsto pouzdava, predlažući zasnovanje obrtne škole u promak obrta u ovom gradu, da će taj predlog naići na podporu svih pozvanih faktora, da će mu prikazati svu dostojnu brigu koli gradsko zastupstvo toli gradsko poglavarstvo, da će ga osobito svom ljubavi prigrliti presvietli gospodin veliki župan, komu ga takodjer najviše predaje na milovanje, da njihovim marom što skorije bude izveden. Nije takodjer bez važnosti, što bi to bila prva obrtna škola u Primorju, koje za cijelo najviše treba zavoda za podizanje privrede i materijalne dobrobiti u svojih toli slabih ekonomičkih prilikah.

U ovom svojem mnienju nastojao je ovaj odjel sgrnuti predloge, kojim je smatrao od potrebe odgovoriti na pitanje, tičuće se sudbine obrta u ovom gradu.

Predlozi su to:

1. Da bi trebalo namaći 15 – 20.000 fr. za prometnu glavnicu senjskim obrtnikom, koja bi im služila za nabavu sirovina uz povoljne uvjete i za uredbu prodajnih skladišta.

2. Da se osjigura senjskim obrtnikom primjerena dobava potrebština za domaće domobranske čete svake godine.

3. Da se uvede podpuni red u poremećnih obrtnih odnošajih ovoga grada.

4. Da se zavede obrtna drvodjelačka škola u ovome gradu.

Neka ove predloge sprovedja najtoplija preporuka, da od sбора bude tvor, noseći žudjenu utjehu i pomoć senjskomu obrtniku."

Ova predstavka odaje da je i Sevald Cihlar, otac Slavka i Milutina, iako mu je materinji jezik bio češki, imao u sebi književnu notu, ali i da nije bilo lako pisati na jeziku koji još uvijek nije bio točno definiran, i imao je više pravopisa i jezičnih škola. Cihlarova predstavka veliki je plač grada Senja da mu domovina pomogne da ne propadne. Stanje obrtništva zbilja je 1890. bilo jadno. Prema popisu 1890. od 30.626 poduzeća 98,49% bili su maloobrnici, od kojih 67,34% nije imalo uopće nikakovu pomoćnu snagu osim članova obitelji.⁵⁴

Sebald Cihlar piše brojne različite predstave, nu borba za željezničku prugu i borba za Senj kao obrtni grad postaju središte njegova interesa. Svojim pisanjem on vraća pozornost Hrvatskog primorja, Zagreba i Hrvatske na Senj i njegove preteške probleme.

1889. godina. Za tu je godinu Sebald Cihlar sastavio *Glavni izvještaj o gospodarstvu, obrtu, trgovini i prometu u okružju senjske trgovačko-obrtničke komore za g. 1889.* (Senj 1890.), u kojemu je zajedno s predsjednikom Komore Conradom Zimpermannom ocijenio glavne karakteristike razvoja u 1889. godini, a na kraju je naveden i imenik članova vijećnika Komore.⁵⁵ Taj je Izvještaj svakako mnogo skromniji nego onaj iz 1878. godine, ali donosi podatke za obrt i trgovinu, a ispušta podatke o poljoprivredi, jer poljoprivreda nije spadala u rad Trgovačko-obrtničkih komora na području Hrvatske i Slavonije, već se njome bavio unutrašnji odsjek Zemaljske vlade u Zagrebu.

Te su godine ispali iz unutarnjeg vijeća u Trgovačkom odjelu Ivan Ferlan i Vale Rukavina, a u Obrtničkom Mate Mudrovčić. Od vanjskih članova nepopunjena su mjesta u delničkom i čabarskom kotaru u trgovačkom, i jedno mjesto u obrtničkom odjelu za novljanski kotar, ali je umro Luka Starčević iz Otočca, koji je zastupao gospički kotar. Umro je i dopisni član dr. Fran Pilepić, odvjetnik na Rijeci. Pisar Komore bio je te godine Petar Vukelić.⁵⁶

⁵⁴ SPOMENSPIŠ, 1933, 31.

⁵⁵ *Glavni izvještaj*, 1889, 50-51.

⁵⁶ Podatci su dobiveni usporedbom *Glavnih izvještaja* 1889. s 1890. godinom. (*Izvještaj*, 1889, 93-94 i *Izvještaj*, 1890, 50-51.

Iz spominjanog izvještaja vidi se da su te godine poslane dvije spomenice. Jedna je predana riječkom guverneru o potrebama uređenja senjske luke, a druga o potrebi izgradnje senjsko-bihačke željeznice i potrebama senjske luke predana je banu Khuenu Hédérvariju kada je došao u Senj 17. svibnja 1889. Od Ministarstva trgovine zatraženo je sniženje kamata na kredite. Dane su primjedbe na zakonsku osnovu za punciranje predmeta od plemenitih kovina (zlata i srebra). Dan je prijedlog o prijedlogu zakona o putujućim obrtnicima, te o uvođenju mjere na težinu u vinskom prometu.⁵⁷ Od ministra financija zatražena je dozvola za održavanje kongresa svih hrvatskih trgovačko-obrtničkih komora.⁵⁸ Dano je mišljenje o zakonskoj osnovi za pomorsko privatno pravo Pomorskoj oblasti na Rijeci. Pozitivno je ocijenjena namjera Zemaljske vlade da se u Zagrebu osnuje Zemaljski hipotekarni zavod kako bi se zemlja oslobodila ovisnosti od Mađarskoga hipotekarnog zavoda, a iza te akcije stajao je ban Khuen.⁵⁹ Zemaljskoj vladi dano je i mišljenje o pobiranju pristojbe od ribara susjednih općina u Selcima, zatim o statutu za ugostiteljske radnje u novljanskom kotaru, o pitanju jesu li radnici na pilanama obrtni radnici ili težaci, o ograničenju sajмова koji traju tri dana.⁶⁰

Od Zemaljske vlade zatraženo je da izdaje službeni financijski glasnik na hrvatskom jeziku. Priređen je za vladu izvještaj o naukovnom tečaju za trgovačku i obrtničku mladež. Ponovljen je zahtjev Ravnateljstva pošta da se na liniji Senj – Novi – Plase uredi poštanska veza nutarnjim Vinodolom.⁶¹ Zatraženo je i da se osnuje poštanski ured u Selcima i Jablancu.

Izvršen je izbor članova Komore za županijsku oblast u Gospiću.⁶²

Pomorskoj oblasti u Rijeci dani su prijedlozi za osnivanje senjskog "entrepota".⁶³

Financijsko ravnateljstvo u Zagrebu izviješteno je da se trgovci u Gorskom kotaru žale zbog toga što kolonijalnu robu prodaju putujući trgovci.⁶⁴ Izabrani su članovi Povjerenstva za porez na šećer i pivo u županijama ličko-krbavskoj i riječko-modruškoj.⁶⁵ Županijskoj oblasti u Gospiću dan je prijedlog za proširenje plitvičke ceste.⁶⁶

⁵⁷ *Glavni izvještaj*, 1889, 48.

⁵⁸ *Glavni izvještaj*, 47.

⁵⁹ Nakana je i ostvarena osnivanjem Hrvatske zemaljske hipotekarne banke u Zagrebu, a izgrađena je na Zrinjercu prekrasna palača, koja je danas Ministarstvo vanjskih poslova.

⁶⁰ *Glavni izvještaj*, 1889, 47.

⁶¹ *Glavni izvještaj*, 48.

⁶² *Glavni izvještaj*, 48.

⁶³ *Glavni izvještaj*, 49.

⁶⁴ *Glavni izvještaj*, 49.

⁶⁵ *Glavni izvještaj*, 49.

⁶⁶ *Glavni izvještaj*, 49.

Od kotarskih oblasti u Sušaku i u Delnicama traži se upis tvornica u obrtno kazalo, koje je trebalo voditi još na temelju Zakona o obrtima od 1884. godine.⁶⁷

Tijekom godina održano je više sjednica. Jedna je održana 17. III. 1889.⁶⁸ Na sjednici 16. svibnja jedina točka bilo je usvajanje predstave o izgradnji pruge Senj – Bihać, koja je trebala biti predana banu pri njegovu dolasku u Senj. O učinku te predstave raspravljalo se na sjednici Komore 27. svibnja.⁶⁹ Na sjednici 25. kolovoza 1889. raspravlja se o hipotekarnom zajmu.⁷⁰ Sjednica 17. studenog, s vrlo bogatim dnevnim redom, zaključuje rad u 1889. godini.⁷¹

1890. godina. I za ovu godinu objavljen je *Glavni izvještaj o gospodarstvu, obrtu, trgovini i prometu za g. 1890.* (Senj 1891.). Iz njega se vidi da je podnesena Spomenica caru s molbom da se izgradi pruga od Senja do Bihaća na državni trošak. Među predstavkama tražilo se od ugarskog ministra trgovine da ministarstvo plaća putne troškove vanjskim članovima Komore pri njihovu dolasku na sjednice Komore u Senj, da se snize pristojbe na brzojave za trgovce, da se dadu vozarinske olakšice fužinskoj tvornici pukućstva, te da se uredi porez za tvornice na komorskom području koje imaju svoje administrativno sjedište u Rijeci te ne plaćaju porez u mjestu gdje se nalazi tvornica. Traži se i zemaljska potpora za izgradnju ceste Poljane – Martinbrod. Komora redovito, kao i prijašnjih godina, daje mišljenja i ministru i Zemaljskoj vladi i kotarskim oblastima na razne prijedloge. Među ovim prijedlozima značajno je pravo obalnog ribarenja stranih ribara u općini Sv. Juraj.⁷² Vrlo su značajni prijedlozi senjske komore upućeni ministru trgovine. Među njima traži se dodjela stipendija za mlade trgovce i obrtnike kako bi stekli "prostranijega znanja i iskustva",⁷³ daje se mišljenje o suknama za narodnu nošnju, o ponudi postolara za izradu cipela za domobranstvo i zajedničku vojsku, te o pristojbama i biljezima.⁷⁴

Zemaljskoj vladi je pak upućena predstava radi zatvaranja dućana nedjeljom i blagdanom, predstava o naukovnom tečaju za trgovačku i obrtničku mladež u Senju za školsku godinu 1889./90.⁷⁵ Imenovan je prisjednik Komore kod Pomorske oblasti u Rijeci za godine 1891. do 1893. Traži se da se na pošti Senj – Žuta Lokva primaju i pošiljke teže od 20 kilograma, te ponovno da se

⁶⁷ *Glavni izvještaj*, 49.

⁶⁸ *Obrtnik*, 11, 10. IV. 1889., 109.

⁶⁹ *Obrtnik*, 8, 20. VI. 1889., 177.

⁷⁰ *Obrtnik*, 27, 20. IX. 1889., 249.

⁷¹ *Obrtnik*, 35, 10. XII. 1889., 314.

⁷² *Glavni izvještaj*, 1890, 89.

⁷³ *Glavni izvještaj*, 90.

⁷⁴ *Glavni izvještaj*, 91.

⁷⁵ *Glavni izvještaj*, 91.

uvede pošta od Novoga kroz nutarnji Vinodol do željezničke stanice Plase, kao i da se uspostavi poštanska veza od Otočca preko Vrhovina s Petrovim Selom i Bosnom. Nekoliko predmeta upućeno je financijskim ravnateljstvima u Gospiću i Ogulinu, uglavnom zbog tvornica u Sušaku, te zbog čista dohotka šumskih, građevnih i pilanskih poduzeća na području Like i Gorskog kotara. I dalje se Komora bavi prometom, i to izgradnjom željezničke pruge Senj – Bihać, te se dopisuje s koncesionarom za izgradnju pruge dr. Jakobom Jakobovićem u Grazu,⁷⁶ a isto tako traži se od parobrodarskog društva "Krajacz i drugovi" u Senju da se poboljša promet na pruzi Senj – Rijeka i Senj – Karlobag, te da povratne karte na pruzi Senj – Rijeka vrijede osam dana.⁷⁷

Sjednica komore održana je 30. XI. 1890. pod predsjedanjem Konrada Zimpermana. Za centralni odbor Izložbe koja se sljedeće godine trebala održati u Zagrebu, izabran je Antun Devčić, a Mato Švrljuga delegiran je u pomorsku oblast na Rijeci za 1891. – 1893. godinu.⁷⁸

I na kraju donosim imenik članova i činovnika Komore u 1890. godini iz kojeg se vidi da se sastav Komore mnogo promijenio u odnosu na prve godine njezina rada.⁷⁹ Sada je predsjednik Konrad Zimpermann, trgovac i gradski zastupnik, a uskoro i gradonačelnik. Potpredsjednici su bili trgovac Martin Kosina, i obrtnik, gradski zastupnik i mjesni sudac Fran Vrhovac.

Članovi unutarnjeg vijeća u Trgovačkom odjelu: Ante Devčić, Ivan Ferlan, Franceschini Gjuro, Dioniz Krajač, Fran Krajač, Nikola Miletić, Ivan Mladineo, Fran Mrzljak, vitez reda F.J.I. Franjo Olivieri, Anton Podobnik, Franjo Stanišić i Šime Stiglič. (dva su mjesta prazna)

U Obrtnom odjelu članovi: Mile Biga, Dezider Bradil, Vaclav Chudoba, Vuk Crnković, Mate Dražić, Josip Hammerschmidt, Mane Hajdin, Huber Luster, Anton Mandić, Vjekoslav Massarini, Ivan Paganetto, Josip Tausani, Ivan Vrhovac i Ivan Žagar. (Jedno je mjesto nepopunjeno.)

Vanjski su članovi u Trgovačkom odjelu: Iz Bakra Andre Antić i Fran Bakarčić, iz Novog Nikola Srića, iz Sušaka Hinko Bačić, iz Drage-Sušak Bartol Smokvina, iz Vrbovskog Mate Kratočil, iz Gospića Rudolf Petrović, iz Srba Stevo Torbica, iz Udbine Ilija Čanković, iz Perušića Josip Kroat, iz Korenice Pajo Tišma, iz Otočca Anton Pavelić, iz Sv. Jurja Ivan Rogić, iz Karlobaga Karlo Budak. (Dva su mjesta, i to u kotaru delničkom i čabarskom, nepopunjena.)

Vanjski članovi u Obrtnom odjelu: Iz Bakra Anton Bezjak i Jerolim Tićac, iz Novoga Roko Maričić, iz Sušaka Juraj Ružić i Dinko Sršić, iz Kraljevice

⁷⁶ M. KOLAR, 1999, 264.

⁷⁷ *Glavni izvještaj*, 1890, 92.

⁷⁸ *Glavni izvještaj*, 91; *Obrtnik*, 1, 1. I. 1891., 8.

⁷⁹ *Glavni izvještaj*, 1890, 93-94.

Vatroslav Arčanin, iz Delnica Anton Čop i Anton Fanton, iz Fužina Vatroslav Mance, iz Čabra Franjo Brovet, iz Vrbovskog Josip Erben, iz Gospića Ivan Bubaš, iz Švice kraj Otočca Ivan Prpić, iz Babinog Potoka Stevan Vukmirović. (Jedno je mjesto nepopunjeno u kotaru novljanskom, a u gospićkom ispražnjeno.)

Postojali su i dopisni članovi Senjske komore. To su bili Josip Gržanić, poslovni ravnatelj Senjske štedionice, šumar u Senju Eduard Malbohan, veletržac na Sušaku Anton Polić, posjednik i član investicijskog povjerenstva Ante Pavlović, barun i veletržac na Rijeci Šimun Vranyczany-Dobrinović i posjednik iz Jezerana Stjepan pl. Vuković. Komorski ured već vodi niz godina Sebald Cihlar, a pisar je te godine Božo Matičić.

Usprkos velikim promjenama od 1875. do 1890. uočavamo da su vijećnici odjela ugledni, a često i bogati ljudi, i da je 1890. biti vijećnik bila velika čast, ali i obveza zbog niza predmeta od iznimne važnosti za život stanovnika ovog kraja.

Nakon poteškoća u radu prvih godina Trgovačko-obrtnička komora u Senju uhodala se zahvaljujući marljivom i predanom radu njezina tajnika Sebald Cihlara, a i prilagođivanju vijećnika novim uvjetima u vremenu spajanja krajiških područja civilnoj Hrvatskoj. Predstavke senjske Trgovačko-obrtničke komore čitale su se i prihvaćale i u Rijeci, i na Sušaku, i u Zagrebu, i u Budimpešti. Iako Senjani – zbog sukoba s Khuenom Hédervaryjem nisu dobili ono što su trebali dobiti s obzirom na probleme ovoga krševitog područja, ipak je stvorena osnova koja je osigurala dugotrajni život ovoj Komori koja je bila Senjanima prijeko potrebna radi posebnih problema ovog područja. Senjska komora ne samo da je ostala samostalna za razliku od sisačke, koja se je pretopila u Zagrebačku trgovačko-obrtničku komoru, već je ona trajala do 1924. Pitanje njezina stapanja s Komorom u Rijeci kao gradu uključenom izravno u uži teritorij Mađarske, bilo je u tom vremenu nezamislivo.

Literatura

- Miroslava DESPOT, Nekoliko podataka o postanku i radu Trgovačke komore u Senju krajem 19. stoljeća, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.
- Ante GLAVIČIĆ, Izvadci iz zapisnika Gradskog zastupstva sl. i kr. grada Senja od 21. siječnja do 18. prosinca 1872., *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994.
- GLAVNI izvještaj o gospodarstvu, obrtu, trgovini i prometu u okružju senjske trgovačko-obrtničke komore za g. 1889., Senj, 1890.
- GLAVNI izvještaj o gospodarstvu, obrtu, trgovini i prometu za g. 1890., Senj, 1891.
- Mira KOLAR, Senjska željeznica, *Senjski zbornik*, 26, Senj, 1999, 247-266.
- I. RADETIĆ, Senj kakav je negda bio i kakav je sada, *Radiša*, (Senj), 1, 2. I. 1875.
- SPOMENSPIS Saveza hrvatskih obrtnika (1908. – 1933.), Zagreb 1933.
- Jagoda TRUHELKA, Iz prošlih dana, *Autobiografija hrvatskih pisaca*, Zagreb, 1998.
- Mirko VALENTIĆ, Razvitak Senja u okviru hrvatsko-slavonske Vojne krajine, *Senjski zbornik*, 1, Senj 1965, 69-93.

Izlazi svaki deseti dan, naime 1., 10. i 20. svakoga mjeseca. — Uredništvo i odpravništvo nalazi se u uredu trgovačko-obrtničke komore u Kukovićevoj ulici u palači barona Lj. Vranjčevića — Oglasi primaju se u odpravništvo i računa se za svaki redak 6 novč. — Cijena lista je: za cijelu godinu for. 4.—, za pol godinu for. 2.—, na šest mjeseci for. 1.—, poštom stoji 40 novč. na godinu više.

Broj 21.

U Zagrebu 20. srpnja 1888.

Tečaj V.

Mali obrt u gradu Senju.

Trg.-obr. komora u Senju upravlja je na tamošnje gradsko poglavarstvo u pitanju, kako da se zaštiti i podupre mali obrt u Senju, predstavku sljedećega sadržaja:

Senjski obrtnik bija očajan bojak za svoj život. Tlačili su ga pritisk veleobrti, koji ga je anašao nejak na odpor. Uđara ga i obćenita nadaća, koju je uzgao svaki rad i probitak ovoga grada na polju trgovačkoga prometa na moru i kopnu po nestalici povoljnih uvjeta i prilika. obrtničke porodice, iz kojih bi imalo gradjanstvo crpiti glavnu svoju snagu, prodire sve veće siromaštvo. Vrlo malo ima obrtnika, koji se mogu pohvaliti ujambenom ekzistencijom, koji mogu vedra čela pozirati u budućnost svoje obitelji. Crna nevolja neprijateljstvo razroju sposobnosti i vještine obrtničkoga stališa. podkapa mu ponos i ugled, obara svaku njegovu umnu i moralnu jakost i vrlinu. Sad je već preslab sam obustavljati svoj na-zadak, kamo li se pridizati na napredniji korak. Jednaki trpi uđara sa svojim gradom, koji također ne može sam odbijati udarce, krišeće i lomeće sve napore za promak materijalnoga blagostanja. Neima tu srećnije kobil bez velike i složne pomoći svih moćnih činaca, bez pomoći zemlje i države, da se zaustavi gerupadni tok silne bujice, koja dere i razvira sve temelje nekdanjoj blagoslovnoj djelatnosti, dobrobiti i slavi grada Senja.

Na toli mrku obzoru ovoga grada i slaba zraka briga i nastojanja o boljem mu uđesu budi i goji nove nade u njegovu stanovništvo, a nebi ti on i od slabijega tračka proširilo opet budjeno sunce spasa i napredka.

Obrtni odjel pozdravlja isto s veseljem i toplom zahva-

lom dobrotom riječ, kajom preov. g. veliki župan ličko-krbavski u svojem dopisu od 8. travaja t. g. br. 447. odaje živu svoju volju poduprieti senjskoga obrtnika u njegovu zdvojnomo položaju. Pozvan da izjavi svoje mnjenje na stavljena na dopisu pitanja, obrtni odjel također se rado odaziva toj svojoj dužnosti. Pa uslobadja se jošte nadovezati ovom prigodom nekoje predloge, smjerajute jednako na korist i obranu obrtnih interesa ovoga grada, kojimi se zaisto neće ogričiti o obseg svoje zadaće.

U takmi s velikom industrijom malomu se je obrtniku odista teško održati, ako je goloruk bez glavnice, koja bi mu olakšavala nabavu sirovina iz prve ruke uz jeftiniju cijenu. Ako je prinuđen plaćati materijal p.d svaku cijenu, veleobrtnik ga može tim lakše pretjecati cijenom svojih proizvoda, što se služi i jeftinijom i brzom radnom snagom strojeva, da broj trošećega obcinstva za maloga obrtnika biva sve manji.

Nes'atak prometne glavnice osjeća i senjski obrtnik, komu vanjsku konkurenciju nosi na vrat trgovačko posredovanje. Podav mu na ruku u zajam primjerenu takovu glavnicu uz povoljne uvjete, podati će mu se znatna pomoć, da bude mogao nabavljati si sirovine na izvoru i da si uredi skladište za prodaju svojih tvorina. Prometna mu je glavnica i za to potrebna, da može i sam otvarati veći kredit trošćom, kao što to čine i trgovci posrednici strane produkcije. Ali kolikva bi to bila glavica potrebna za podporu senjskim obrtnikom, nije tako lahko ustanoviti. Visti to o raznih okolnostih, pa i o razmaku obrta u povodu pospešice radinosti. Uvažiti treba i broj obrtnika, koji bi mogli i htjeli poslužiti se zajmom uz ugovorene uvjete. Uzeti treba u račun i obseg konsumirućnoga područja, na koje bi se povisena domađa proizvodnja mogla oprati. Kako je vanjskoj konkurenciji olakoću pro-

obćenite i strukovne naobrazbe, bez koje bi morao naš obrtnički stališ napokon ipak podležati stranjoj umnoj i tehničkoj premoći. Strukovna obrtnička obuka počima se već u našoj zemlji zavoditi. Za promicanje obrtnoga razvitka ustrojena je zemaljska obrtna škola u Zagrebu, koja se izište već vrlo lepimi uspjesi, a pošle poosnovano je u raznih predjelih po više malih obrtnih škola, namijenjenih unapređivanju kućnih ili pučkih obrta. Ako ćemo školom razvijati umne sposobnosti i manualnu vještinu za polju obrtnosti, valja zaisto ponajprije nočiti i dotjeravati postojeće već obrta, pa istom onda brinuti se i za uvajdanje novih obrtnih grana. Ako je pučki obrt bez prigovora vrlo znamenitom granom narodne privrede, tko bi radi toga mogao amanjivati vrijednost građskom obrtu u podružju ljudskoga rada i tečenja. Ali gradski obrt u nas većma narađuju kako to posvjedočavaju i tužaljke građevnih mjerilnika i poduzetnika. Često puti treba se kod nas uticati tudjim obrtninam, tudjim obrtnikom; nestaje sam radnih sila osobito za savršenja djela. Evo u našem gradu propada primjerice stolarski obrt, spadši gotovo na sama dva starija zastupnika, koji su u potrebi upućeni prizivati strane kalfe, da zadovolje većim naručbam.

Po tom za gradske obrte nije dosti jedina brižavica zemaljska obrtna škola zagrebačka. I u gradu Senju ojačea se velika potreba ustrojiti obrtnu školu, koja bi u manjem obsegu služila promicanju gradskog obrta. Ovdje, gdje sve živi lih u prometu i obrtu, za cijelo je vrlo agodno mjesto takovoj školi, shodnoj zanimanju i naguču stanovništva, koja bi vrtna bila bar neke obrtne grane dizati i obrtniki podmladak usposobljavati i naoružavati za borbu života. Po mnenju ovoga odjela najbolje bi tu zadaću odviše rješavala drvodjelačka škola, u kojoj bi se njegovali zanati stolarski, tokarski i rezbarski, nerazdruživi u sadanje doba obrtničkoga napredka. Ponajprije bi takova škola doskočila potrebi obrtnika, kakorih nam nestaje, pa ipak sve više treba s napredujućom kulturom, koja diže i veličajne sgrade i zahtjeva odoban i ukosan uređaj svakoga ljudskoga stana. I zavezati ju nije skopčano s poteškoćami. Pri ruci je avakojako potrebno tvorivo za drvodjelačke tvornice, koje se opet iz primorskoga grada lakše raspčavaju. Ovdje ima takodjer već četiri godine naukovni tečaj za teorijsko podučavanje obrtničke i trgovačke mladeži, s kojom bi se mogla obrtna škola, imajuća praktičnu tendenciju, spojiti, da bi tim bilo lakše financijsku stranu te škole urediti.

Opravdana potreba i blagodarna svrha takove obrtne škole prosljeva odviše jasno u gradu, gdje bezbroj mladeži dangubi i slabe nade i upore nosi grad, da njegovu budućnost. Zato se obrtni odjel tvrsto pouzdava, predlažući zasnovanje obrtne škole u promak obrta u ovom gradu, da će taj predlog naći na podporu svih pozvanih faktora, da će mu prikazati svu dostojnu brigu koji gradsko zastupstvo toli gradsko poglavarstvo, da će ga osobito svom ljubavi prigrliti preavietli gospodin veliki župan, komu ga takodjer najviše predaje na milovanje, da njihovim marom što skorije bude izveden. Nije takodjer bez valnosti, što bi to bila prva obrtna škola u primorju, koje za cijelo najviše treba zavoda za podizanje privrede i materijalne dobrobiti u svojih tili slabih ekonomičkih prilikah.

U ovom svojem mnenju nastojao je ovaj odjel agrnuti prečloge, kojim je zamatrao od potrebe odgovoriti na pitanje, tucće se sudbine obrta u ovom gradu.

Predloži su to: 1. Da bi trebalo namaci 15—20,000 fr. za prometnu glavnicu senjskim obrtnikom, koja bi im služila

za nabavu sirovina uz povoljne uvjete i za uredbu prodajnih skladišta.

2. Da se osjigura senjskim obrtnikom primjerena dobava potrebština za domaće domobranke leto svake godine.

3. Da se uvede podpun red u poremećenih obrtnih odnošajih ovoga grada.

4. Da se zaveđe obrtna drvodjelačka škola u ovom gradu. Neke ove predloge sprovajdu najtoplija preporuka, da od sabora bude tvor. noeći študjenu utjebu i pomoć senjskomu obrtniku.

Viesti iz trgovačko-obrtničkih komora.

Sjedinica zagrebačke trg-obrt. komere od 19. srpnja. Nakon došađa dovoljnoga broja viednika otvori predjednik sjednicu te priobči po posestrima budapeštansku turobnu viest o smrti mnogogodišnjega podpredsjednika Alajosa Strasera. Komora primi tu viest do znanja sa zaklici: Slava mu! Izvjestitelj pročita zatim komorsko izvješće, koje sadržaje među inim, da je od zadnje sjednice do danas pripjelo 364 podnesaka, što Mini od 1. siječnja do danas 2910 kom. Komorskoga prireza unišlo je for. 9670; komora je nadalje primila znatan broj reznih tiskanica i zapisnika posestrimskih komora, oglasila je razne natječaje te riečila razne podneske i upite. Raspisni registri za porezne kotare Varaždin, Belovar i Koprivnicu bjuhu provedeni, zatim je izdala komora dva certifikata, ispitajla više računa i obrđavajla u tom razdobju tri odborne sjednice.

Izvješće bje bez opazke primljeno do znanja; tajnik priobči nadalje sjednici alisedeće nadovašje dopise:

Vis. vlada priobčuje komori, da tekucće poslove konsularne republike u Budapešti obavija ravnatelj konsularne pisarnje g. Julij Futtačy, zatim da je previšnj Ekequatur podieljan dekretu kr. talijanskoga konsula na Rieci Filipa viteza Rogeri di Vilanova kao i dekretu kr. belgijskoga konsula na Rieci A. d'Ansa.

Vis. vlada šalje utok Reinholda Watzeka proti odluci gradskoga poglavarstva u predmetu nepodieljena obrtnice na ispitajne i na izvaju mnenja. (Predaje se obrta. odjelu na izvješće).

Vis. ministarstvo trgovine i obrta priposlalo je komori alisedeću odluku; uslijed tamošnje predstave od 27. siječnja t. g. br. 611 dajem na znanje trg-obrt. komori, da je tamošnji zaključni račun za 1887 godinu, kao takodjer i račun vrhu mirovinske zaklade komorskih činovnika pregledan i valjanim pronadjen, radi čega na znanje uzimam oba rečena računa. Ujedno dajem na znanje trgovačko-obrtničkoj komori, da sam g. ministru finacija stavio prošaju, da organom svojim nalohi, da većom enerzijom nastoje okoštjeranja komorskih pristojba. Predsjednik predloži nakon prečitane te visoke odluke, da se obnaroduju zaključni računi komore u zapisniku ove sjednice i u Obrtniku, ujedno da se podieli Absolutorij blagajniku. Primljeno.

Visoko ministarstvo šalje nadalje V. i VI. svozak zaštitnih maraka, te priobčuje, da je Ivan Gelliech na Rieci imenovan agentom konsulskim sjeverne Amerike.

C. kr. ministarjalni savjetnik Krapf u Londonu upozoruje komoru na zavod, koj stoji u svezi sa trgovačkim uredom c. kr. austro-ugarskoga odoaslanstva u Londonu i koj podieljuje informacije o englezkih trgovačkih kućah. (Obnarodvano u Obrtniku). Kr. financ. ravnateljstvo u Zagrebu priobčuje

lazak udobom, brzinom i jeftinoćom obćia, a trgovačko joj posredovanje ide na ruku, liega ona gotovo na svakoga obrtnika. Ovdje se na nju tožakaju glavno postolari, krojači, remenari, bravari, stolari. Ako se uzme u račun broj ovih obrtnika, koji bi mogli trebati jeftine prometne glavnice za svoj napredak, i ako se razmotri njihova radna snaga i vrstnoća, kao i potreba trošišta, kojemu služe, to će podpora njih zahtijevati po prilici 15 do 20.000 for. da si svoje obrtne radionice prirede za uspješno takmenje.

Pored ove glavnice jedva će ovdje obrtna produkcija premoći granice potrebe, jer sama već uvjetuje količinu rada i produkcije, a i broj i snaga domaćega obrtničtva nalaze se u povoljnom razmjeru pram potrošku grada i njegove okolice. Glavno je, da ostane bar veći dio domaće trošnje sačuvan domaćoj produkciji. Mogu se također razmaknuti medje trošišta, kako bi raala proizvodnja i dobavna vrstnoća, koja sama sili i prodire dalje. Bilo bi s toga svakako prerano misliti sada na nakine, kako bi se stalo na put eventualnoj hiperprodukciji, dok je takova aeventualnost i teško naslućivati.

Pitanje je sad o garanciji za takovu glavicu. Ali kako je to pitanje izrično upravljeno na gradsku obćinu, obrtni odjel nemože se smatrati nadležnim o njem razpravljati, kamo li kakove predloge gledom na tu garanciju stavljati.

Dopis prev. g. velikoga župana osvrtu se glavno na potrebu glavnice, kojom bi se imalo priskočiti u pomoć obrtniku u ovom gradu. Pitanje o toj potrebi uprav je od velike važnosti po stradajući naš obrt. Pa ipak nemože se, radići o zaštiti i podpori domaćemu obrtu, sbljiski to nastojanje ograničiti na samo ono ma i koliko važno pitanje o prometnoj glavnici. Nevolja obrta ovoga grada izaziva još druge predloge, koje se je nekoje obrtni odjel smatrao dužnim ovdje iztaknuti.

Kao što posvuda, poziv prev. g. kr. ug. ministra za zemaljsku obranu ove godine, da mali obrtnici učestvuju u dobavah odpremnih i odjevnih potrebitina za pučki ustanak, probudio je i medju obrtnici ovoga grada veliko zadovoljstvo. Ako i nisu postignute bog zna kolike dobave, početak je užinjos. U buduće imati će i naši obrtnici veće okretnosti i spoznaje za takove podhvate, da se bude moglo na obsejniji uspjeh misliti. Porivati i male obrtnike, da uzmu neposredno dobarljati vojski svoje proizvode, raišo je k raišno i po državu i po obrtnika. I mali obrtnik prilaze svoj porezni p inos za uzdržavanje obranbene sile, pa je pravedno, ako mu se dobavami za vojsku olakšava snasati taj teret. Danas je uprav prieka potreba jačiti takov m zaslužbom veoma opadajuću poraznu snagu maloga obrtnika, na koga se i druge gradjanske dužnosti obilato natičkavaju. Nije ni probitažno predavati oskrbu vojske samo velikim poduzetnikom i glavničarom, dok može i mali obrt veoma dobro zadovoljavati zahtjevom vojničkoga erara. Ta već sada dolaze izjave kompetentnih lica na vidik, da se dobave malih obrtnika za pučki ustanak, u koliko su izvršene, mogu smatrati posve uspjelimi za vojnu oskrbu, koji radi valjanosti sgotovljenih djela, toli radi dobavne sposobnosti i tačnosti.

Radije za vojsku mogu podavati malomu obrtniku stalnu trajnu zaslužbu, koja bi pomagala oporavljati i utvrđivati njegov obstanak. Bile bi te radnje također podobne poticati male obrtnike na uzdržavanje, koje ih može najuspješni e sposobljavati za utakmicu s veleobrtom. Pa ako se u naprednijih zemljah prisivna tolika vrijednost obrtničkim tečevnim drugam, još su važnije za našu zemlju, zaplavljenu proizvodom strane veindustrije.

Kao što su bili mali obrtnici vratni ponuditi se za dobave pučko-ustakških potrebitina, bili bi dorasli primici dobave i za domobranstvo, ako već ima poteškoća predati im bar neki dio oskrbe skupne vojske. Pružila bi se tim znatna materijalna poboljšica propadajućemu malomu obrtniku, a država bi zasvjedočila, da brine brigu i za taj doista važan stališ. Radi toga zgodno je ovom prigodom predložiti, d. bi bilo veoma korisno nastojati za boljak senjskih obrtnika, da jim se ojamči svake godine stalna dobava neke količine potrebitina za domaće domobranske čete. I bilo bi vrjedno i p save opravdano, da se ta oskrba povjeri svavim domaćim obrtnikom. Blagonaklona podpora prev. g. velikoga župana zais o neće izostati ni u ovom nastojanju, stejećem s njegovimi plemenitimi intencijami u najužem savezu.

Kao što je red od glavnih uslova svakomu ustroju i napredku, tako zahtjeva i boljak obrta u ovom gradu red u obrtnih odnošnjih. Gdje vlada red u obrtnih odnošnjih, taj je i evidencija obrtničkoga osoblja podpunu i tačna, a nadziranje njegovo lakše i uspješnije; taj može samo onaj obrtnik samostalno izvršavati obrt, koji zadovoljava propisom zakona, tu se neće prometi samostalnim obrtnik m onaj, koji za to nema oblasne dozvole, a možda ni propisane kvalifikacije; taj nemože imati pomoćnoga osoblja obrtnici, koji na to prava nemaju; taj se znađe svugdje za odnošnj pomoćnoga osoblja pram gospodarom; taj u obće nemože nicati, kamo li uspjevati nikakova nepodobitina, opračna zakonu i obrtnomu interesu. Gdje pako zakine nered i nesar u obrtne odnošaje, tu će se roditi pojavi, ni malo pružni napredku obrta. Nezna se, tko je obrtnik, tko nije; kalfa, pače gdjejakav dječarac, jedva se priučiv nešto zanatu, gradi se samostalnim obrtnikom bez prava i dužnosti; obrt vrši tko hoće, ni neplaćuje oblas; odkazu nije uvijek posljedica prestanak obrta; obrtnički radnicin edouci daju se naimati na posao u kuće poput služavke, dok pravi obrtnik, vezan na sve propisane dužnosti, stoji praznih ruku; primaju se u nauk šegrti bez svakoga ngovora, pa onda mienjaju po velji šegrti gospodare, gospodari šegrtre; odbje, li šegrt nalazi lakho mjesto kod drugoga gospodara; mjenjajuć gospodare, mienja šegrt često i zanat. Pa tako izvijaju se iz nereda u obrtnih odnošnjih sve dalje to žalostnije posljedice, koje mal ne jednako silno djeluju na propadanje ma'oga obrta, kao što i konkurencija veindustrije. U takovih okolnostih nemože se uzgajati valjan i sposoban obrtnički podmladak, već raste i širi se obrtnički proletarijat, koji zadaje neprebolne moralne i materijalne udarce obrtu.

Red u obrtnih odnošnjih boluje i u ovom gradu s mnogih nedostatka. 'Već više godina iznose ovdješnji obrtnički krugovi o tom opravdane svoje tegobe, poduprte i konkretnimi primjeri. U samom je interesu grada te nedostatke ukloniti, da se stane na put pogubnim posljedicam, da se sačuva obrt ovdje od neizbježne inabe propasti. Naš grad nije velik te se mogu sve pogreške lakho doznati i izpraviti, ni netražiti od obrtnika, da sami sve prijavljuju. Zakon je povjerio tu brigu i zadacu posebnoj oblasti, koja ima na ruku i vlast i način da se obrti ovoga grada mogu privesti u nredni i željni rad, dok je doba, da nepropanu i posljedni ostanci obrtničke vještine i vrstnoća. Za to se po usvojenju predlogu izište ta silna potreba u ovom mienju i preporuča doskočiti joj u prilog domaćega obrtničtva.

Nu smjer je svim o im predlogom samo boljak sadašnjega obrtnika, koga u očaju i propadaju treba ubaviti pod ruku te trgnuti od materijalne njegove nevolje. Prigledati valja pako jo. i spjeti obrtničkoga naraštaja, da se pridigne na veći stepen

SENJER HANDELS- UND GEWERBEKAMMER (1875 – 1924)
I. TEIL (1875 – 1890)

Zusammenfassung

Die Autorin beschreibt die Problematik der Senjer Handels- und Gewerbekammer, der letzten Kammer auf dem Gebiet Kroatiens und Slawoniens zur Zeit der Österreich-Ungarischen Monarchie errichtet wurde (1875). Ihre Tätigkeit war für das Kroatische Küstenland sehr wichtig, da sie in Senj entstanden war, also in der Stadt, die dem Banus-Kroatien einverleibt wurde. Senj war Mittelpunkt des vorvelebitischen Gebietes, aber der größte Teil des Gebietes von dieser Kammer gehörte zum Otočaner Regiment. Daher entstanden hier, früher als anderswo, viele Probleme, deren Ursache in der Verschiedenheit der Entwicklung des zivilen und des militärischen Kroatiens lag. Diese Probleme wurden immer größer, weil Senj um 1870 wegen des Übergangs des Schiffwesens vom Segelschiffwesen zum Dampfschiffwesen in eine starke Krise gefallen war. Diese Arbeit stellt den ersten Teil des Aufsatzes zu der bis zum Jahre 1924 tätigen Kammer dar. Hier wird die Periode von der Errichtung der Kammer bis zu der großen Ausstellung in Zagreb 1891 beschrieben.

THE CHAMBER OF COMMERCE AND TRADE OF SENJ 1875 - 1924
THE FIRST PART (1875 - 1890)

Summary

Senj had to get their Chamber of Commerce and Trade as far as 1868 while still on the inside of the Border-land. But because of some controversies as regards the territory of the Chamber, it was founded only in 1875, just at the time when the transition on a steam-ship navigation had already started to take place and when its commercial significance started to loose its importance because of the rail-way-track construction of Rijeka in 1873. The difficulties of the first years had been successfully prevailed either in the sense of personnel or finances. So, the Land Government at Zagreb and the Chamber of Commerce and Trade of Zagreb and the competent Ministries, all started to respect the views of their councillors. The task of the Chamber was to take care of the Border and littoral territories, while the problems of Senj itself additionally complicated the problems in which the Chamber was engaged. Thanks to Sebald Cihlar, who at first was unofficially and then officially the secretary of Chamber, several reports were published as early as at that time. The Chamber was important for the formation of the territorial sphere of interest for Senj, which was certainly reflected not only in the economy, but in the politics as well.